

51

52

53,
54,
55

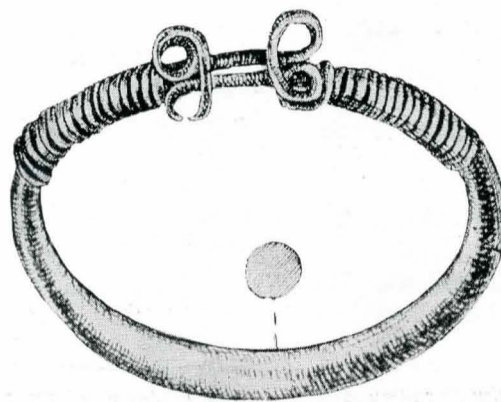
56

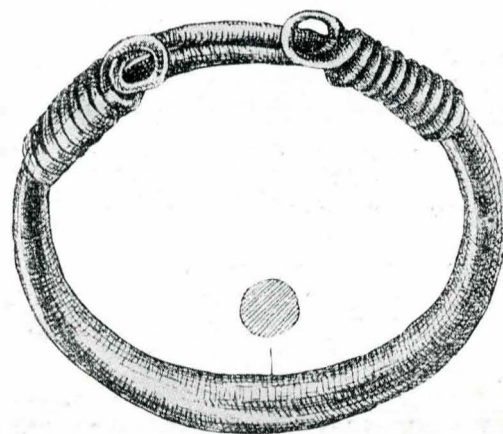
57

58

59

60

Fig. 51. Brățară de la Cerbâl. Fig. 52. Brățară de la Aiud. Fig. 53-55. Trei brățări de la Săliște. Fig. 56. Brățară de la Bălănești. Fig. 57. Brățară de la Coldău. Fig. 58. Brățară de la Gherla. Fig. 59. Brățară de la Șeica Mică. Fig. 60. Brățară de la Șeica Mică.

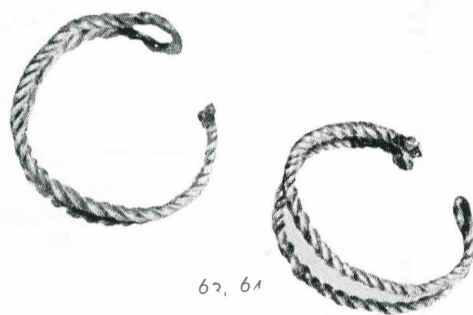

61

Fig. 61, 62. Brățări de la Cerbăl.

62

63, 64

Fig. 63, 64. Brățări de la Bistrița.

BRAȚĂRI. Ca și colierele, brățările au fost purtate atât de femei cât și de bărbați și copii, încă din cele mai vechi timpuri, nu numai ca podoabe ci și ca amulete, menite să apere pe cei care le purtau.

Brățările de metal apar pe teritoriul țării noastre cam în același timp cu colierele, adică la sfârșitul epocii eneolitice și la începutul epocii bronzului. La început ele au fost făcute din aramă. Puteau să fie simple, sau spiralice, ajungând uneori să aibă mai multe spire și deci, dimensiuni foarte mari. În curând brățările vor începe să fie făcute din bronz și vor fi folosite, sub diferite forme, mai bine de două milenii.

Pe la mijlocul epocii bronzului, apar în Transilvania, splendide brățări de aur, cu capete semilunare sau spiralice. Este o perioadă în care podoabele de aur, la care se adaugă și arme de aur, în felul securilor de la Tufălău și a spadei și pumnalelor de la Perșinari, dădeau o înfățișare impresionantă căpeteniilor de triburi și femeilor lor.

Brățările de argint apar în ținuturile noastre abia în tezaurele geto-dace, deci cu multe sute de ani după ce vor fi dispărut cele de aur.

Ele sînt tot așa de variate ca și cele de aramă, bronz sau aur. Între brățările de argint filiforme (făcute dintr-o singură bară mai groasă sau mai subțire) și între enormele brățări spiralice cu extremitățile în formă de cap de animal, asemănarea constă doar în rolul lor funcțional.

Un tip de brățară mai simplă, filiformă, cum o numește marele arheolog francez J. Déchelette⁴⁰, care apare făcută mai întii din bronz încă din faza a III-a a epocii La Tène, se găsește destul de frecvent în tezaurele pe care le studiem. Ea are uneori dimensiuni prea mici pentru a fi putut servi ca brățară. De fapt, o găsim câte o dată, după cum vom vedea mai jos, agățată de capetele unui lanț ornamental, purtînd și ea agățat unul sau mai multe pandantive, de cele mai multe ori în formă de bastonaș.

Acest tip, cu care începem prezentarea brățărilor de argint dacice, se caracterizează prin faptul că bara, de obicei de formă rotundă, din care e făcută, se înfășoară la capete de mai multe ori pe corpul brățării.

Originea tipului este, după cum spune tot Déchelette, grecească. El a fost preluat de celți, care apoi l-au răspîndit. Se găsește în așezările sau necropolele acestora, din Franța, Italia, Boemia sau din alte țări. Nu se știe dacă la noi brățara a ajuns purtată de celți sau de greci. Noi presupunem că mai degrabă au adus-o aceștia din urmă. Tipul se menține în epoca romană și pînă tirziu în evul mediu.

În tezaurele dacice această brățară este frecventă, ea apărînd uneori în mai multe exemplare în cadrul aceluiași tezaur. Evident, nu toate sînt identice, ele deosebindu-se mai ales prin numărul de spire cu care capetele se înfășoară pe corpul brățării.

Găsim această brățară în tezaurul de la Cerbăl (fig. 51) iar un alt exemplar provine de la Aiud (fig. 52). Tezaurul

de la Cioara (Săliște) conține trei piese, foarte asemănătoare (fig. 53–55). Același tip de brățară se regăsește în tezaurele de la Remetea, Bălănești (fig. 56), la Coldău (jud. Bistrița-Năsăud) (fig. 57) avînd bara în muchii, la Gherla (fig. 58), la Șeica Mică (fig. 59, 60) etc., etc.

Un alt tip de brățară, pe care-l amintește Părvan, descoperit la Cerbăl, e făcut dintr-o bandă lată și e ornat cu puncte și cercuri gravate (fig. 61). Seamănă cu torquesurile de la Sărăcsău, care sînt mai mari, dar care ar fi putut servi și ele ca brățări.

Un tip asemănător de brățară plată, ornamentată cu cercuri concentrice, dar tăiată drept la capete, e caracteristică pentru ținutul Valais din Elveția⁴¹.

La Cerbăl și în alte locuri s-a găsit și tipul făcut din trei spire răsucite din cîte două fire strînse la cele două capete în cîte un ochi (fig. 62). Există și tipul asemănător (fig. 63, 64) de la Bistrița, făcut din două brațe tordate.

Dintre brățările masive, deschise, cu capetele decorate cu linii și puncte incizate, care sugerează un cap de animal, cităm numai pe cele de la Sărmășag (fig. 65) și Sîncrăieni (fig. 67). Uneori ele au capetele încâlcate și un ornament bogat așa cum e un exemplar dintr-un loc necunoscut din Transilvania (fig. 66).

Un tip asemănător este reprezentat printr-o brățară la care capetele de animale sînt sugerate nu prin ornamente ci printr-o ușoară modelare a extremităților. Un exemplar tipic îl reprezintă brățara de la Slimnic (fig. 68 a, b).

În afară de brățările descrise, destul de numeroase în diferite tezaure, apar și brățările spiralice. Cel mai simplu tip al acestora îl constituie o brățară largă formată din trei spire și avînd capetele boante. Amintim 4 exemplare din acest tip, găsite la Slimnic (fig. 69, 70), unul de la Cojocna (fig. 71) etc.

O brățară spiralică mai mare, provenind de la Herăstrău, avînd numai un capăt întreg, se termină într-un cap de animal (fig. 72).

Cu aceasta am ajuns la podoaba cea mai caracteristică a dacilor, marea brățară spiralică de argint cu extremitățile aurite, terminate în frunze de palmier și capete de animal. Prezența ei în tezaurele de argint dacice conferă acestora un caracter cu totul deosebit. Faptul că astfel de podoabe nu s-au găsit decît pe teritorii locuite de daci, constituie încă un argument pentru a atribui tezaurele de argint de care ne ocupăm, acestora.

Părvan consideră că acest tip de brățări cu protome de șarpe este „prin excelență caracteristic în Dacia din La Tène-ul III. . . Se știe, continuă el, că acest tip de brățări e greco-etrusc și că se găsește și în Tracia sudică în regiunile eleno-trace, ba chiar ca influență sudică, pînă în Scoția și în Spania, mai toate în La Tène III. De altă parte brățările dacice „cu capete de șerpi” sînt de obicei pluri-spiralice ca la Ornavasso și mai ales la Montefortino în Italia, ori la Jezerine, în Bosnia. În aceeași vreme brățările cu protome animale sînt absolut comune în Scythia proprie, de la nordul Mării Negre”⁴².

⁴⁰ Partea I, în B.M.I., 4, 1971, p. 19–32.

⁴⁰ J. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, IV, Paris, 1927, p. 733.

⁴¹ Ibidem, p. 730–732.

⁴² V. Părvan, *Getica*, p. 544.

65

66

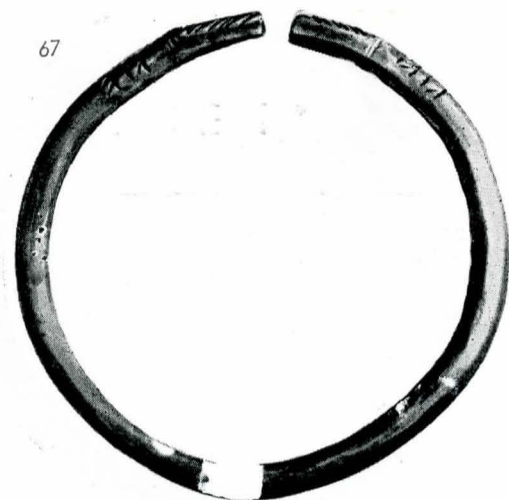

Fig. 65. Brățară de la Sărmășag. Fig. 66. Brățară dintr-un loc necunoscut din Transilvania.
Fig. 67. Brățară de la Sincraieni.

Cu toată frecvența acestor brățări cu protome de șarpe, trebuie să accentuăm încă o dată că tipul mare de argint, plurispiralic, este caracteristic pentru torentica dacică. Asistăm iarăși, ca și la fibulele cu nodozități sau la fibulele-falere, la dacizarea unor tipuri de mare circulație în perioada respectivă.

Se cunosc de pe teritoriul patriei noastre și chiar de peste frontiere mai multe exemplare de brățări, unele foarte bine conservate, altele fragmentare. Toate reprezintă, cu mici variații, același tip.

Un exemplar frumos păstrat (fig. 73) provine din tezaurul de la Ghelintă, descoperit în 1894. În total, brățara face cinci bucle. Extremitățile aplatizate au imprimate șapte palmete din ce în ce mai late, urmate de protoma de animal.

Un alt exemplar bine păstrat, cu ornamentele puțin deosebite, provine de la Cărpiniș (fig. 74). Cităm altă brățară întreagă (fig. 75), dintr-un loc necunoscut din Transilvania; alta de la Dupuși (fig. 76), de la Vaidei, în județul Hunedoara, Hetiur, în județul Mureș. Fragmente s-au găsit într-un loc necunoscut din Transilvania, ca și la Coldău, și la Peteni. O brățară de la Cadea Mare are în loc de palmete un ornament de spice.

Dincoace de Carpați, s-a găsit un exemplar, rupt în două, în tezaurul de la Bălănești, altul la Coadă Malului (jud. Prahova, fig. 76 bis), iar fragmente la Rociu, în județul Argeș.

După cum am mai spus, brățări de acest fel s-au găsit și în afara țării noastre, la Malak Porovec, în Bulgaria și în locuri necunoscute din Iugoslavia.

VASE DE ARGINT. Acum mai bine de 40 de ani, când Vasile Pârvan își scria *Getica*, nu erau cunoscute numeroase vase de argint, descoperite ulterior, lipsind astfel din cunoașterea torenticii dacice unul din cele mai importante, dacă nu chiar cel mai important capitol.

Un singur vas de argint, de formă conică, pe care astăzi îl putem îngloba în seria vaselor folosite de daci, fusese descoperit la Ahtanizovka, în Cuban. În urma descoperirii tezaurului de la Herăstrău, în care acest tip de vas apare împreună cu podoabe specific dacice, această formă, care se va găsi mai târziu în mai multe locuri, a putut fi considerată ca un produs al torenticii traco-dacice.

Astăzi cunoaștem mai multe tipuri de vase de argint, care, pe baza asocierii lor cu obiecte de podoabă caracteristic dacice, pot fi atribuite aceleiași arte a prelucrării argintului, practică de strămoșii noștri acum 2000 de ani.

Toate aceste tipuri sau variante, cu excepția unui singur vas găsit la Merii-Goala, sunt reprezentate în marele tezaur de la Sincraieni, descoperit în 1959.

Fără a fi de origine dacică, diferitele forme de vase de la Sincraieni au fost adoptate de aceștia, care le confecționau, așa cum ne arată descoperirile, nu numai din argint ci și din lut ars.

Cele mai vechi vase de metal găsite pe teritoriul țării noastre sunt vasul de aur descoperit la Biia, în Transilvania, precum și ceștile de aur din județul Bihor și vasul de bronz de la Șmig. Toate datează din epoca bronzului. Între

acestea și vasele de argint, mai noi cu peste un mileniu, nu există nici o legătură genetică.

Nici chiar vasele de argint traco-getice din cunoscutul mormint de la Agighiol nu pot fi puse în directă legătură cu vasele din tezaurul geto-dacice, deși unele ornamente de pe piesele de la Agighiol ca și de pe ritonul de la Poroina, care aparține aceleiași perioade, se regăsesc pe unele vase de la Sincraieni.

Acestea sunt însă ornamente de circulație generală, care vor dăinui timp de secole și care nu sunt caracteristice numai pentru stilul tracic sau geto-dacic.

Vasul de argint apare în tezaurul dacice în descoperirea de la Merii-Goala. După cum am spus, acest vas se deosebește de vasele de la Sincraieni, care reprezintă toate celelalte tipuri de vase de argint dacice cunoscute până acum. Văsciorul de la Merii-Goala (fig. 77), pentru care nu cunoaștem o analogie, este o câniță, înaltă de 9,8 cm, de forma bitronconică, a cărei parte superioară este cam de două ori mai înaltă decât cea inferioară. Buza vasului, evazată, este verticală și înaltă. Puțin deasupra mijlocului, văsciorul prezintă o urmă de lipitură triangulară, unde avusese probabil fixată o tortiță, a cărei parte de sus era liberă. Trei urme de lipitură, ce se văd pe fundul vasului, indică de asemenea existența probabilă a trei picioare.

Am spus că toate celelalte tipuri de vase de argint din tezaurul nostru sunt cuprinse în tezaurul de la Sincraieni. Chiar la Merii-Goala pare a mai fi existat un văscior pierdut și care, după descrierea celor care l-au văzut, a fost hemisferic, deci asemănător cu unul din tipurile de vase de la Sincraieni.

Dar să prezentăm pe scurt diferitele tipuri de vase din acest frumos tezaur, care pot fi împărțite în linii mari, după forma lor, în două categorii. În prima intră vasele numite boluri, care nu au nici torti, nici picior, după cum urmează:

a) Două văscioare înalte de 6,2 cm, de formă hemisferică. Buza e îndreptată în afară, sub buza o fișie de 0,5 cm a fost aurită, atât în exterior cât și în interior (fig. 78, 79).

b) Două vase, puțin mai mari – unul înalt de 10,1 cm, celălalt de 7,8 cm – au o formă conică sau semiovală, cu buza puțin îndreptată în afară (fig. 80, 81). Ambele au în interior, sub buza, o canelură aurită lată de 0,3 cm.

Fragmentul unui vas similar (partea de la buza), are la mijloc gravate cu puncte literele grecești $\pi\epsilon$.

c) Două vase conice, de formă asemănătoare cu cele precedente, deosebindu-se prin faptul că au buza aproape dreaptă, iar sub aceasta două fișii puțin retrase față de restul peretelui. Unul e înalt de 10 cm, celălalt de 11,6 cm. Partea superioară a vaselor e aurită și frumos ornamentată cu motive asemănătoare: ove, valuri, linii ondulate, puncte etc. (fig. 82, 83).

Vasele din a doua categorie sunt în număr de 8. Ele se deosebesc de cele precedente prin faptul că aparțin tipului cu picior și două torti, numit în grecește kantharos.

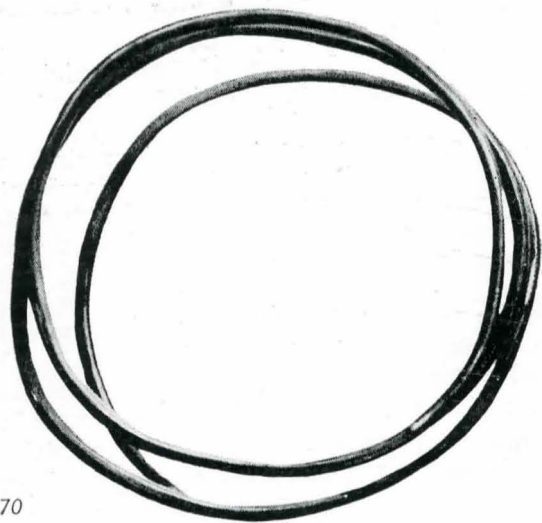
Unele dintre aceste opt piese se aseamănă aproape până la identitate, altele se deosebesc prin forme sau ornamentație. Cel mai simplu din această serie are forma unei calote hemisferice, de care sunt atașate două torti în formă

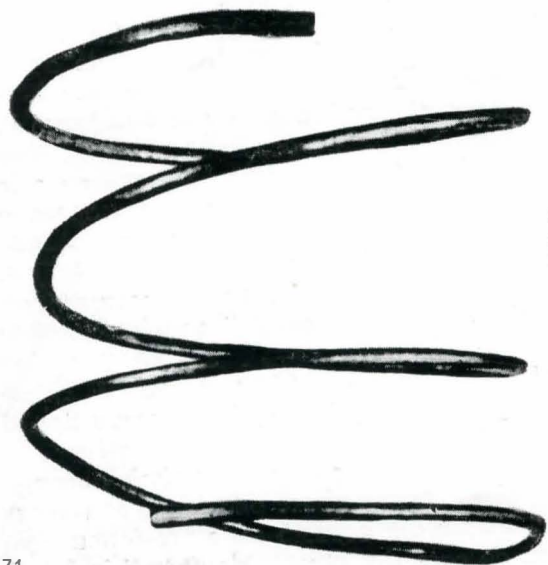
68 a

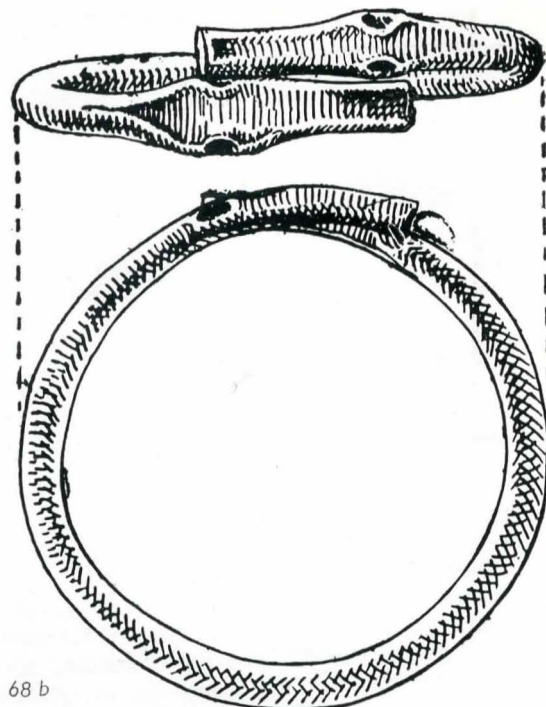
69

70

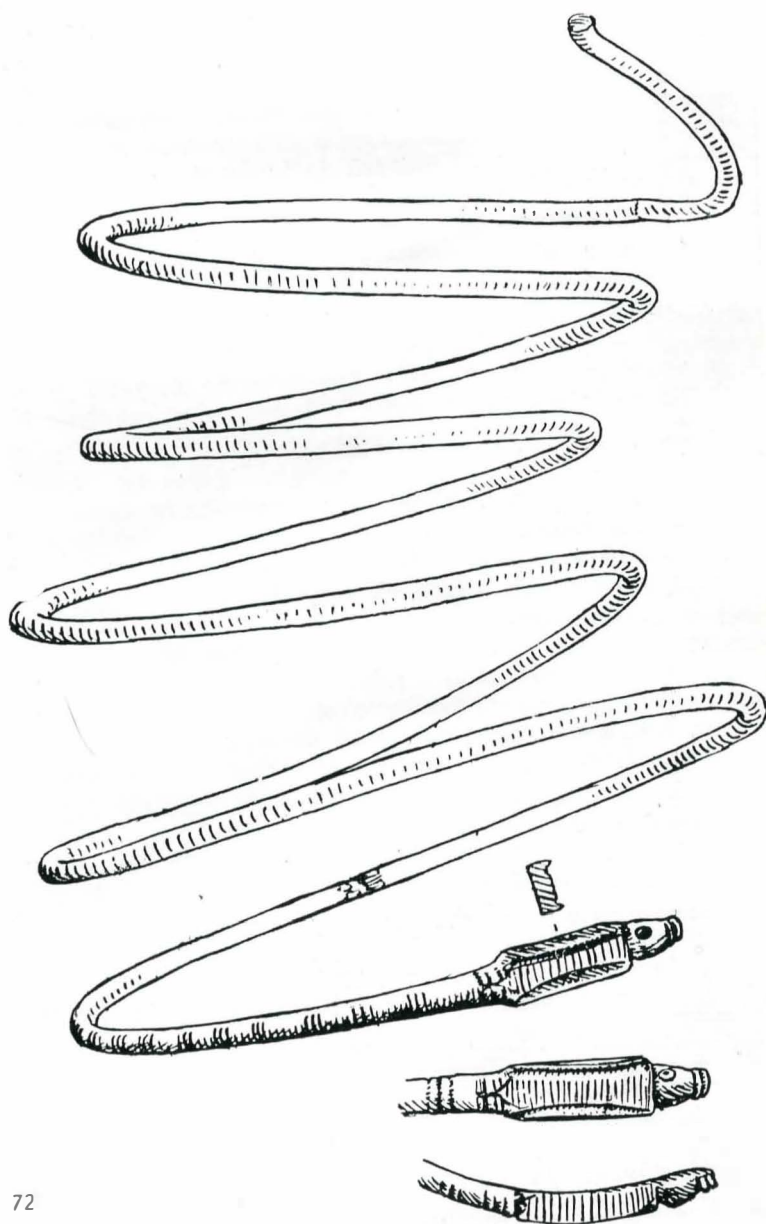

71

68 b

Fig. 68 a, b. Brățară de la Slimnic. Fig. 69, 70. Brățări spiralice de la Slimnic. Fig. 71. Brățară spiralică de la Cojocna. Fig. 72. Brățară cu protome de animale de la Herăstrău.

72

de bară dublă. Piciorul vasului e cilindric și se termină cu o bază circulară ornamentată cu un rind de triunghiuri. Sub buza vasului o fișie e ornamentată cu așa-numitul motiv al „valului alergător”. Părțile decorate sînt aurite (fig. 84).

Al doilea vas se deosebește prin faptul că buza sa e ușor îndreptată înăuntru. Torțile sînt de tipul celor în formă de cap de pasăre foarte stilizat și foarte frecvent în toreutica vremii ca și în secolele următoare. Piciorul vasului se deosebește, de asemenea, prin faptul că nu e cilindric, ci se lărgeste în două locuri pentru a se termina printr-o bază aproape plată. Vasul nu este ornamentat (fig. 85).

Alte patru vase, dintre care două sînt fragmentare, aparțin aceluiași tip, caracterizat printr-o calotă hemisferică avînd baza puțin îndreptată în afară, prin torțile în formă de cap de pasăre stilizate, printr-un picior cilindric, îngroșîndu-se spre bază și lățit la mijloc printr-un *nodus* de forma unui disc. Prin ornamentația lor aceste vase aparțin tipului decorat cu șiruri de foliole îmbucate, numit ornament „cu imbricatii” ca și cu „valul alergător” și cu alte elemente comune. Părțile ornamentate ale vaselor sînt aurite (fig. 86–89).

Un alt vas, asemănător ca formă și torți, dar avînd baza piciorului mai înaltă, are o frumoasă ornamentație aurită compusă din frunze și fructe de iederă și din frunze de acant și de lotus (fig. 90).

În sfîrșit, ultimul vas are calota aproape hemisferică, torțile simple din bare îndoită, piciorul și baza ca la piesa precedentă. Ornamentația sa sobră, aurită, constă dintr-o friză de „valuri alergătoare” sub buză, cîte o frunză de lotus în care sînt înscrise frunze de acant pe două din laturile sale și din frunze de lotus alternînd cu frunze de acant pe baza piciorului (fig. 91).

Chiar dintr-o descriere atît de sumară a vaselor de la Sîncrăieni, ne putem da seama că deși la prima vedere, cele două categorii în care le-am divizat, și chiar diferitele variante din cuprinsul acestora, se deosebesc în mod pregnant între ele, toate au o notă comună, care le conferă o mare asemănare. Aceasta constă în forma lor mai mult sau mai puțin hemisferică, fie că e vorba de bolurile din prima categorie, sau de vasele cu torți și cu picior din categoria a doua.

Această formă comună provine din faptul că, așa cum au admis cei care s-au ocupat cu studierea pieselor de la Sîncrăieni, aceste vase imită unele din cele mai frecvente forme ale vaselor elenistice, așa-numitele cupe sau boluri deliene sau megariene.

Nu se cunoaște numele antic al acestor vase de lut ars. Ele au fost numite astfel în literatura arheologică după orașul grecesc Megara sau insula Delos, unde au apărut în cantități mari, dar au existat și alte centre importante de producție ca de ex. Atena sau Pergamon. În general, se poate afirma că vasele de acest tip, mai mult sau mai puțin hemisferice, formează categoria cea mai caracteristică a ceramicii elenistice.

Geto-dacii au folosit în mod frecvent aceste vase, așa cum ne arată numeroase descoperiri de boluri deliene originale sau imitate, descoperite în marile așezări de la Zîmnicea, Piscul Crășani, Popești precum și la Poiana, pe Siret, probabil antica Piroboridava. Le întîlnim mai rar în Oltenia și în Transilvania, unde s-au găsit cîteva exemplare la Sighișoara și la Țicmandru, în apropierea acestui oraș.

Bolurile deliene transpuse și în alte materiale (sticlă, argint și chiar aur) circulau în teritoriile influențate de cultura elenistică.

Astfel, se cunosc numeroase vâscioare de argint asemănătoare cu cele hemisferice din categoria I de la Sîncrăieni. De cele mai multe ori însă acestea au buza dreaptă, nu îndreptată în afară.

Dacă aceste analogii nu sînt perfecte, cunoaștem în schimb alte vase de argint care au exact aceeași formă ca vasele conice sau semiovale descoperite la Sîncrăieni. Două vase mai mici al căror loc precis de descoperire nu e cunoscut, par a proveni din Oltenia (fig. 92, 93), iar un alt exemplar masiv face parte din cunoscutul tezaur de la București-Herăstrău (fig. 94).

Deosebit de interesant este faptul că acest tip a fost descoperit în număr mare la sud de Dunăre, în Bulgaria, și anume 10 exemplare la Bohot, lîngă Plevna și 12 bucăți la Caraagaci-Sufular, în regiunea Provadia.

Un alt exemplar s-a descoperit la Ahtanizovka, în Cuban.

Putem deci considera că vasele de argint de această formă reprezintă un tip traco-get, răspîdit în regiuni în care influența getică sau tracică poate fi constatată. Piese de formă analoagă, făcute din lut ars, s-au găsit și în așezările getice de la Poiana și de la Popești.

Se pare că geto-dacii aveau o anumită preferință pentru acest tip de vase mai mult sau mai puțin conice și este interesant de semnalat faptul că și marele vas de lut cu cunoscuta ștampilă *Decebalus per Scorilo*, găsit la Sarmizegetusa dacică, are o formă conică.

Celelalte categorii de vase de la Sîncrăieni cuprind, după cum am văzut, vasele cu picior și torți. Astfel de vase de argint, în formă de kantharos, erau de asemenea cunoscute în lumea greco-romană, totuși nu am putea cita exemplare perfect asemănătoare celor de la Sîncrăieni. De altfel, am spus mai sus că acestea nu sînt decît o transformare a cupelor deliene, prin adăugarea torților și a piciorului. Se pare chiar că la început ele au fost concepute ca boluri, transformarea făcîndu-se ulterior.

Tot în legătură cu vasele de argint trebuie să prezentăm și cele 4 baze de cupe găsite în tezaurul de la Surcea. Toate sînt aurite și ornamentate cu frunze de acant și de lotus (fig. 95). Este interesant că două din cupele cu picior de la Sîncrăieni (nu departe de Surcea) au aceleași baze. De asemenea, faptul că ele apar într-un tezaur, ca piese detașate, componente ale unor vase, este o dovadă, ca și micile nicovale de fier din acest tezaur, că obiectele de argint se confecționau de către meșteri locali, sau poate ambulanti, dar în orice caz pe teritoriul dacic.

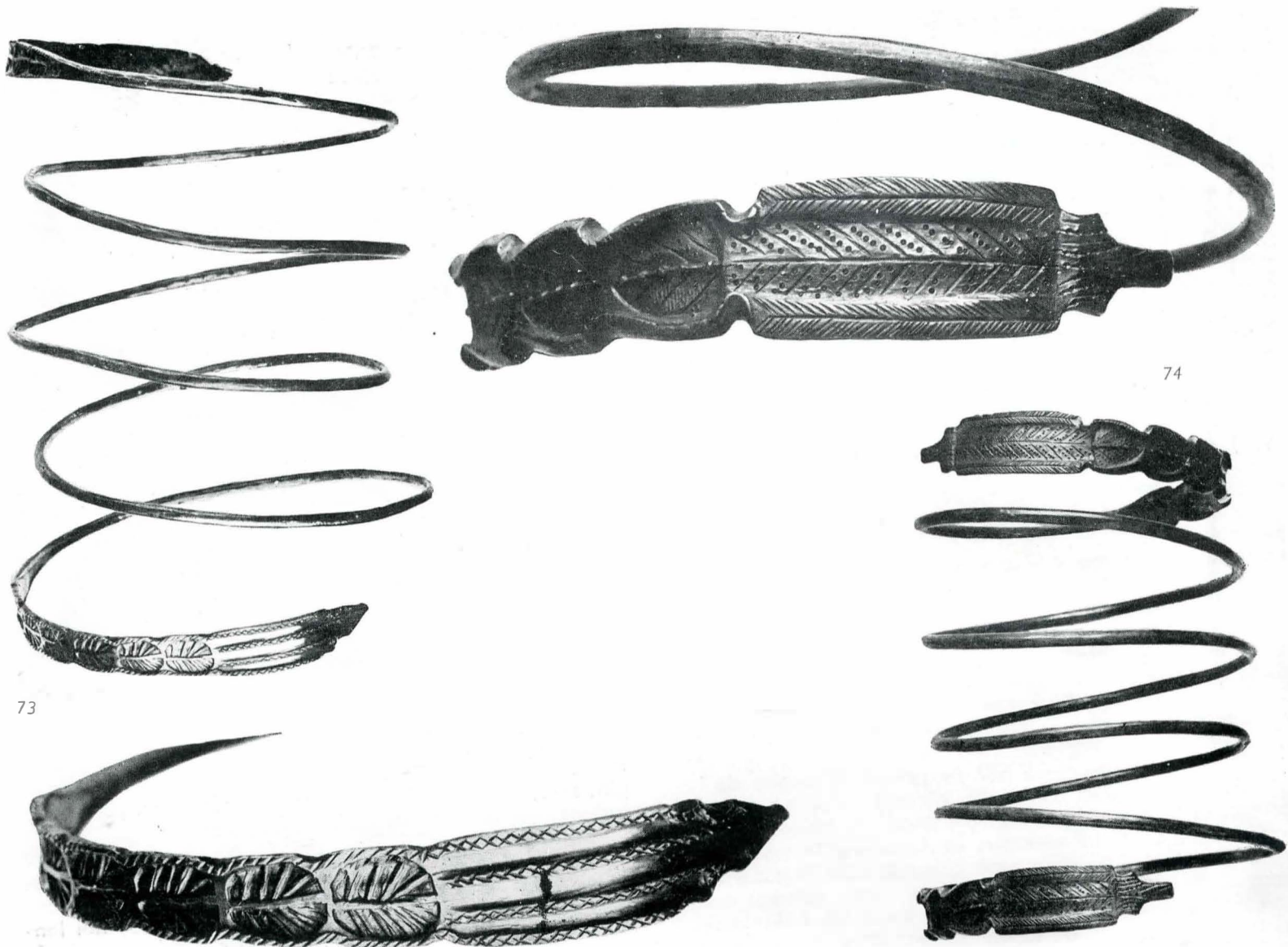
DIFERITE OBIECTE. Am amintit că în unele tezaure apare o verigă de argint care reproduce brățările cu capetele înfășurate pe tijă. Fiind mai mică nu a putut servi însă ca brățară. Un astfel de inel e prins de capătul lanțului de la Coadă Malului; mai multe exemplare s-au găsit în tezaurul de la Poiana-Gorj (fig. 96). Aceste inele au putut fi purtate în păr, lîngă urechi. Un exemplar, găsit în tezaurul de la Merii-Goala are prinse pe tijă patru mărgele de argint (fig. 97). Se cunosc de asemenea inele de diferite forme, uni sau plurispiralice. Un inel făcut din bară plată (fig. 98) s-a găsit la Merii-Goala. Tot de acolo provine un inel „deschis” făcut din sîrmă groasă cu capetele aplatizate (fig. 99).

Destul de frecvente par a fi fost inelele plurispiralice. Ele apar în tezaurul de la Cerbăl (fig. 100), la Săliște-Cioara (fig. 101), Remetea, la Șeica Mică etc.; unele din acestea sînt adevărate reproduceri în miniatură ale marilor brățări spiralice. Printre diferitele podoabe amintim și acel pandantiv în formă de cui sau de bastonaș, pe care îl găsim atîrnat de lanțul ornamental de la Merii-Goala (fig. 29) sau de cel de la Cojocna (fig. 27). Aceste pandantive apar izolate la Cioara (fig. 102), la Cerbăl (fig. 103) etc.

Alte pandantive, cam de aceeași mărime, apărute la Cioara, Cerbăl, Oradea, sînt făcute din sîrmă împletită în două formînd cîte un ochi la fiecare capăt. Un număr de 16 pandantive asemănătoare, prinse unul de altul longitudinal și formînd un fel de lanț ornamental s-au găsit în așezarea dacică de la Cetățeni, jud. Argeș, (fig. 104). Unele pandantive au fost numite de Pârvan pumnale în miniatură. Ele evocă, fără îndoială, imaginea acestei arme și ne-am gîndit și noi că ar putea să constituie o reminiscență a unei hoplotatrii (cult al armelor), care pare să fi existat în timpuri mai vechi și pe teritoriul patriei noastre. Aceste atîrnători, „zdrăngane” cum le numea ~~atî~~ de plastic, cu un termen popular, C. S. Nicolăescu-Plopșor, le găsim agățate pe marile fibule „cu scut” din prima epocă a fierului. Ele pot fi puse în legătură cu influența iliră, care poate fi constatată și în tezaurele noastre.

La Poiana-Gorj s-a găsit un astfel de pandantiv „lanțolat” sau în formă de pumnal plat, decorat cu trei cercuri imprimate pe partea superioară (fig. 105).

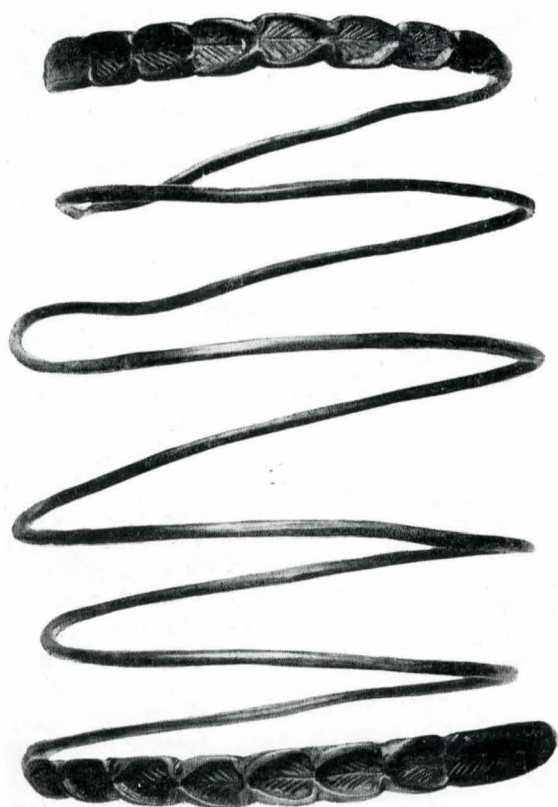
Printre obiectele mai importante figurează aplica mică în formă de cap de cal de la Merii-Goala (fig. 106). Are

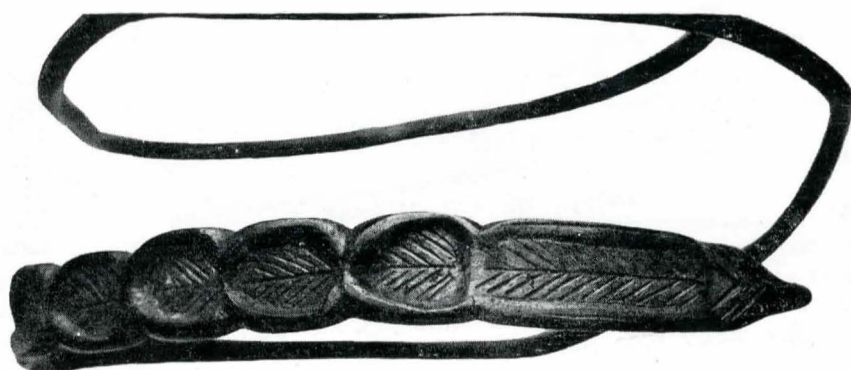
73

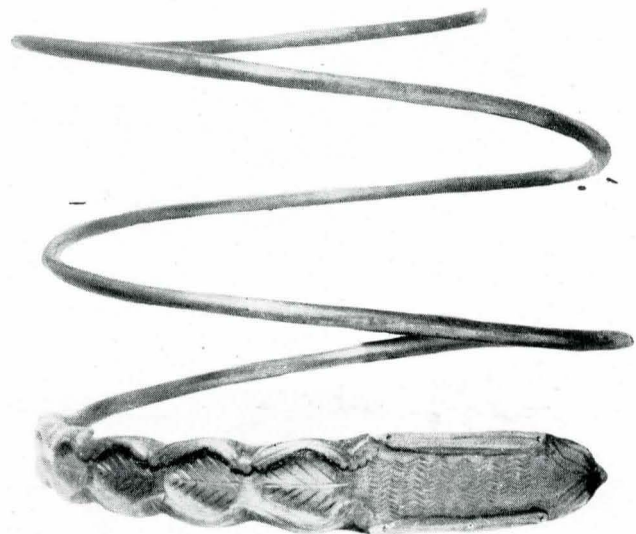
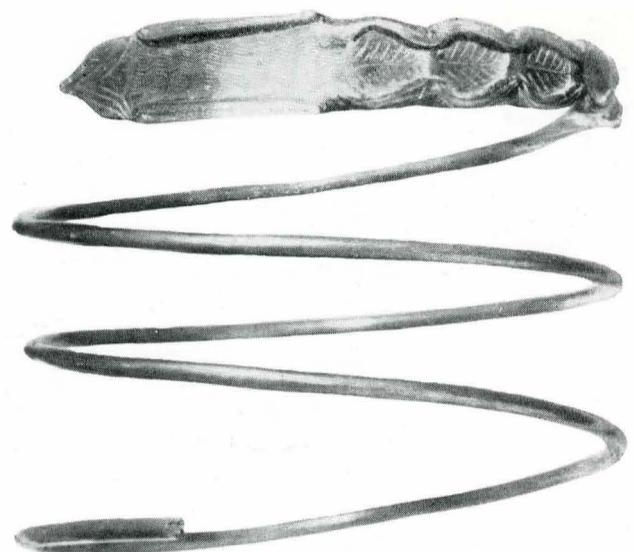
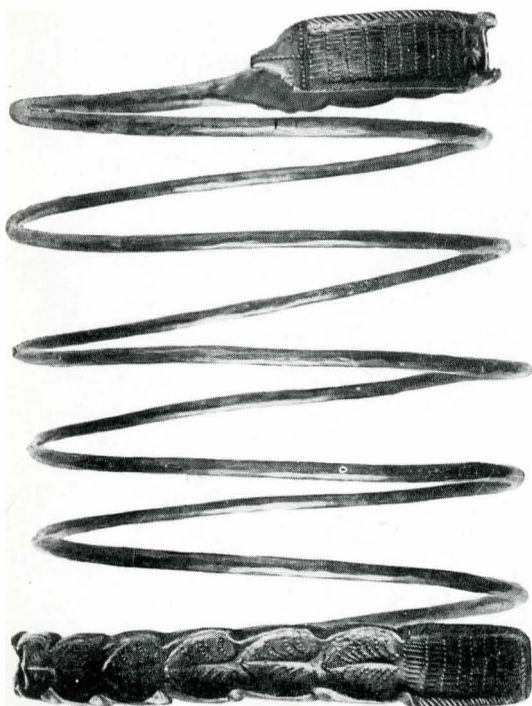
74

Fig. 73. Brățară cu protome de animale de la Ghelița. Fig. 74. Brățară cu protome de animale de la Cărpiniș. Fig. 75. Brățară cu protome de animale dintr-un loc necunoscut din Transilvania. Fig. 76. Brățară cu protome de animale de la Dupuși. Fig. 76 bis. Brățară cu protome de animale de la Coda Malului.

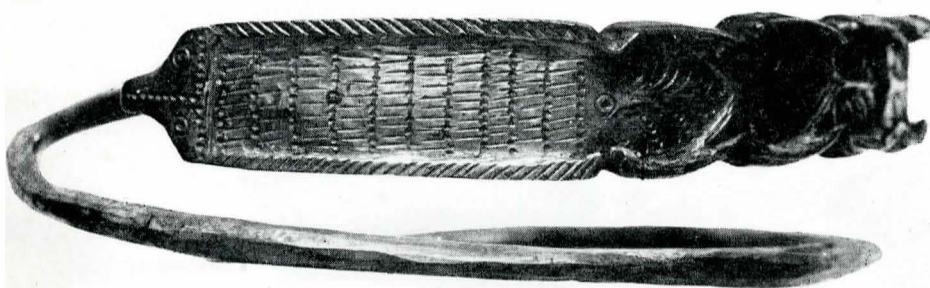

75

76

înălțimea de 4 cm și e lucrată dintr-o placă de argint în maniera numită „au repoussé”, care constă în apăsarea în afară de pe avers a ornamentelor. Aplica se prindea probabil pe o curea de harnașament. Urechile, ochii, nările, sînt stilizate. Pe frunte este redat un triunghi cu vârful în jos, reliefat și el. Stilul acestei piese amintește tradiții mai vechi, de origine orientală.

Amintim de asemenea 3 piese de argint în formă de falere rotunde care seamănă cu niște baze de cupe, dar au cîte două găuri pentru a fi prinse, probabil, ca podoabe pe veșminte. S-au găsit în tezaurul de la Săliște-Cioara (fig. 107).

Trecem acum la alte piese, că:ora li s-a atribuit tot o origine iliră. Este vorba de cele 8 plăci decorative sau, mai bine-zis, agrafe de centură, care s-au găsit în tezaurul de la Poiana-Gorj. Ele au o formă romboidală, în medie cîte 9 cm lungime, și prezintă o mare asemănare cu fibulele „cu scut”, de tip Saeș, Merii-Goala sau Cadea Mare (fig. 108). Unul din capetele acestor agrafe se prelungește într-o placă mică, ovală și perforată, iar celălalt se rulează, formînd un tub. Ele sînt ornamentate cu linii, incizate pe margini și formînd o cruce pe corp. Cu excepția uneia, toate au și cercuri imprimate pe corp.

Agrafe asemănătoare, făcute din bronz sau din fier, s-au găsit la Hallstatt, în Austria, la Glasinac, în Bosnia, deci în ținuturi ilirice, sau la Lohnia, în Silezia, provincie care a fost și ea locuită de iliri.

Printre obiectele de întrebuințare diferită pe care le mai găsim în tezaurul de argint dacice, un loc deosebit îl ocupă placa de argint de la Săliște (Cioara). Ea este importantă, în primul rînd, prin faptul că face parte din puținele piese dacice cu reprezentări antropomorfe. Dimensiunile ei sînt de 15,7×14 cm, avînd deci o formă rectangulară. Se pare că ea constituie un fragment din îmbrăcămintea metalică a unui chimir de piele (coperta IV). După

cum se vede pe ilustrația pe care o publicăm, placa reprezintă doi bărbați în picioare, unuia lipsindu-i, placa fiind ruptă, aproape jumătate din corp.

Asupra interpretării acestor figuri vom reveni mai jos.

Cu aceasta am terminat prezentarea diferitelor obiecte cuprinse în tezaurul de argint dacice.

Specificăm că din descrierea noastră am omis monedele diferite, care se găsesc uneori în aceste tezaururi, deoarece ele formează o problemă cu totul diferită, neputînd fi, de altfel, considerate ca produse dacice, decît poate într-o mică măsură.

Vom reveni asupra lor, pe scurt, atunci cînd vom discuta problema cronologiei tezaururilor.

* * *

Înainte de a încheia acest capitol, credem că nu ar fi lipsit de interes să arătăm felul în care obiectele se asociază în cîteva din tezaururile mai importante. În acest scop vom arăta, pe scurt, componența acestora.

Unul din cele mai vechi tezaururi descoperite și, în același timp, unul dintre cele mai importante prin bogăția conținutului său este tezaurul de la Săliște (resp. Cioara). Descoperit întîmplător în 1821, inventarul său de astăzi, adică atît cît a rămas din tezaurul inițial, care pare a fi fost mai mare, cuprindea, după Liviu Mărghită, care în ultimul timp l-a publicat din nou, următoarele: 3 fibule „cu scut”, 2 fibule cu arcul simplu, decorat cu motivul „brăduțului”, 4 brățări aparținînd tipului cu capetele înfășurate; 2 coliere din bară răsucită, avînd un capăt în formă de ochi și celălalt în formă de buton conic; 1 lanț ornamental fragmentar, format din mici zale îmbinate; placa de argint cu reprezentări antropomorfe; 3 inele spiralice; 5 pandantive în formă de bastonaș etc.

Tot așa de important este și tezaurul descoperit, în anul 1874, pe teritoriul comunei Cerbăl, nu departe de Cioara,

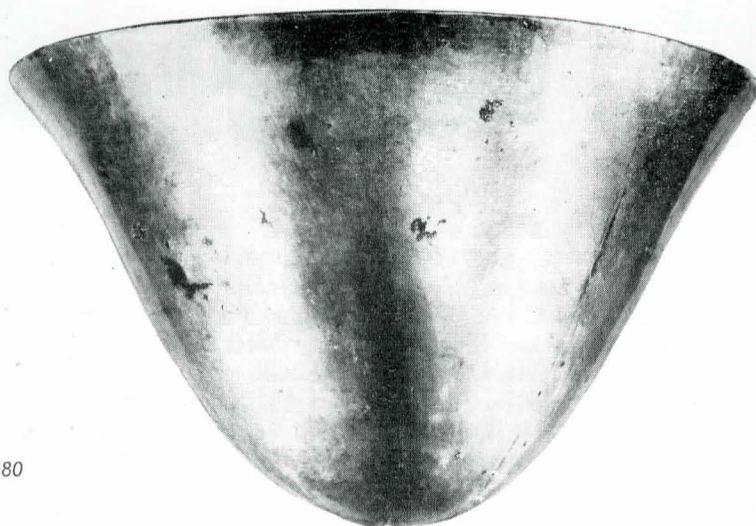
78

79

80

81

77

Fig. 77. Vas mic de la Merii-Goala.

Fig. 78, 79. Vase hemisferice de la Sincraieni. Fig. 80, 81. Vase conice de la Sincraieni. Fig. 82, 83. Vase conice ornamentate de la Sincraieni. Fig. 84-87. Vase cu torți și picior de la Sincraieni.

82

83

84

85

86

87

cu prilejul construirii unui drum. Tezaurul era pus într-un vas de bronz. El pare a fi fost compus din 514 piese, dintre care 491 erau monede de argint romane republicane. În ce privește podoabele, acestea erau: fragmentele unui lanț ornamental, un colier din bandă de argint; o brățară torsată tripartită; o brățară spiralică fragmentară, (unul din capete, care s-a păstrat, aplatizat și decorat cu cerculețe avînd cîte un punct la mijloc, se termină într-un cap de animal); 2 fibule cu scut; o brățară cu capetele înfășurate.

Fără a cuprinde un număr mare de piese, tezaurul de la Ghelînța este important prin componența sa. A fost descoperit în anul 1894, cu prilejul unor lucrări agricole. În afară de 12 monede romane republicane, tezaurul conține: o brățară mare spiralică cu capetele în formă de palmete și de cap de animal; un lanț mare de tipul „împletit”, fragmentar; 3 fibule cu arcul simplu.

Trecînd la cîteva descoperiri mai noi, credem că este interesant să menționăm tezaurul de la Coadă Malului, în care găsim 2 fibule-mască și o brățară cu palmete, toate acestea constituind tipuri deosebit de caracteristice pentru tezaurul dacic. La acestea se adaugă și un lanț ornamental din categoria celor care dau impresia că sînt împletite.

Tezaurul de la Merii-Goala (com. Vedeia) merită, de asemenea, a fi menționat în mod special, pentru varietatea tipurilor pe care le conține. A fost descoperit în 1938 de către trei agricultori care săpau un șanț de irigație. Conține următoarele piese: un lanț ornamental, frumos păstrat, de tipul celor formate din ochiuri în forma cifrei 8 îndoită la mijloc; lanțul cu extremitățile în formă de cap de șarpe, 1 fibulă cu scut, 2 fibule-linguriță și vâsciorul de argint amintit mai sus, la care se mai adaugă încă un vâscior, probabil hemisferic, care s-a pierdut, precum și aplica în formă de cap de cal.

Tot așa de important, sau poate mai important, poate fi considerat tezaurul de la Herăstrău (București), deoarece el conține, după cum am arătat mai sus, tipuri care apar pentru prima oară într-un tezaur dacic. Tezaurul a fost găsit întîmplător într-o carieră de nisip. El conține următoarele piese: cele 2 fibule-falere, unice pînă acum în inventarul tezaurilor dacice; o brățară spiralică mare, cu capetele terminate în cap de șarpe, dar deosebită de marile brățări cu palmete; 2 brățări spiralice fragmentare, făcute dintr-o bară mai subțire, una din ele avînd un capăt, care s-a păstrat, terminat de asemenea într-un cap de animal stilizat; 5 fragmente dintr-o placă de argint îndoită în forma unei jumătăți de brățară; un lanț fragmentar; un fragment dintr-un vas de bronz și o toartă de fier; 59 de monede imitații de tetradrahme de argint thasiene.

Tezaurul de la Sărăcsău, prin compoziția sa, prezintă și el un deosebit interes. A fost descoperit tot întîmplător, în 1950, de un sătean, fiind scos la suprafață de tăietura făcută de roata carului în malul drumului. Conținutul tezaurului este format din 4 fibule mari cu nodozități pe piciorul repliat și 3 mai mici; o fibulă cu arcul romboidal (cu scut); un ac de fibulă cu resortul său; 2 coliere din bandă de argint; un colier dintr-o bară de argint, cu capetele în formă de buton conic; 4 brățări, dintre care două din bare răsucite cu capetele întoarse în formă de laț și două din bandă cu capete conice; 6 inele spiralice. Interesant de amintit că tezaurul a fost găsit într-un vas de lut cu două torți.

Menționăm încă tezaurul de la Surcea, deoarece, ca și cel provenind de la Sîncrăieni (într-un ținut învecinat), ocupă un loc deosebit în marea grupă a tezaurilor dacice. Tezaurul de la Surcea a fost găsit în 1934, cu prilejul săpăturii ce se făcea pentru temelia unei case. Am văzut mai

Fig. 88. Vas fragmentar, ornamentat, cu torți, de la Sincăieni.

sus că el conținea două falere aurite, cele 4 baze de cupe, o bară de argint și 6 mici nicovale de fier.

Marele tezaur de la Sincăieni, cel mai important tezaur de argint dacic, a ieșit la lumina zilei în 1953 în urma unei explozii provocată în cariera de andezit „7 Noiembrie” situată între Sincăieni și Jigodin, în apropierea șoselei naționale și a râului Olt. Componenta sa, pe care o reamintim, este următoarea: 2 vase hemisferice; 3 vase conice sau ovale, dintre care unul având numai partea superioară; 2 vase conice, ornamentate; 8 cupe cu picior și cu două torți; 2 brățări din bară masivă, o fibulă cu arcul simplu; o drahmă de argint din Dyrhachium, o tetradrahmă de argint thasiană.

Înceiem această înșirare cu tezaurul de la Bălănești, deși fără îndoială ar mai fi și altele care ar merita să fie prezentate. Tezaurul a fost descoperit în anul 1964, cu prilejul unor lucrări agricole. În afară de cele 2 fibule-mască, el mai conține o brățară mare spiralică cu palmete; un lanț ornamental; o verigă (brățară); 2 cercei și 3 inele spiralice.

Am făcut această scurtă prezentare pentru a se vedea ce concluzii se pot trage din componența tezaurului. Desigur, aceste concluzii ar fi fost mult mai elocvente dacă am fi arătat componența tuturor tezaurilor. Credem totuși că aceasta ar fi depășit cadrul unei lucrări de felul acesteia.

Printre altele, am putut să ne dăm seama, și acest lucru este deosebit de important, că tipurile de piese care formează tezaurul se găsesc atât în regiunile noastre extracarpătice cât și în cele intracarpătice. Falerele rotunde sau ovale, aurite, le-am găsit atât la București-Herăstrău, cât și la Surcea, în colțul de sud-est al Transilvaniei. De asemenea, vasul masiv, conic, apare la Herăstrău și la Sincăieni.

Fibula cu nodozități discoidale, rară dincoace de Carpați, apare totuși la Întorsura, în Oltenia.

Brățara mare spiralică, cu extremitățile aplatizate, terminată în cite un cap de animal, atât de frecventă în Transilvania, se regăsește în tezaurul de la Bălănești și fragmentar la Rociu, în județul Argeș, precum și la Coada Malului, în județul Prahova. Am văzut de asemenea că lanțu-

rile ornamentale, de ambele tipuri, se găsesc atât în Transilvania, cât și în ținuturile extracarpătice, la Merii-Goala, la Coada Malului și la Bălănești. Același lucru se poate spune despre coliere, brățări, fibule-linguriță etc.

Faptul că unele tipuri s-au găsit până acum numai dincolo sau dincoace de Carpați, se datorează, desigur, în cea mai mare parte, hazardului descoperirilor. Așa de exemplu, lanțul-șarpe nu îl cunoaștem decât la Merii-Goala, în Teleorman; la fel aplica în formă de cap de cal din același tezaur. Vasul de argint de la Sincăieni, cu excepția celor conice, neornamentate, nu au apărut încă dincoace de munți, după cum nu au apărut nici bazele de cupe sau falerele de la Surcea.

Cu toate aceste deosebiri, se poate vorbi despre o unitate a tezaurilor, așa cum se poate vorbi în general despre o unitate a culturii dacice pe ambele versante ale Carpaților.

Savantul maghiar Fettich Nándor, a cărui lucrare importantă am menționat-o, crede că în componența tezaurilor de argint dacice se pot deosebi două componente — dacă putem să ne exprimăm astfel. Prima componentă este caracterizată prin falerele aurite, iar a doua prin toate celelalte obiecte, în special podoabe, coliere, lanțuri, brățări, fibule etc.

Toate ar proveni însă din același atelier, care producea piesele din prima categorie mai ales pentru uzul sarmaților, iar obiecte din a doua grupă pentru uzul dacilor. Asupra acestei teorii vom reveni mai jos.

ARGINTUL ȘI TEHNICA PRELUCRĂRII SALE

Se știe că cele mai vechi metale cunoscute pe teritoriul țării noastre au fost cuprul și aurul. Ambele apar cam în același timp, în epoca eneolitică. Dar dacă cuprul se întrebuința atât pentru confecționarea unor obiecte utilitare, îndeosebi topoare de diferite forme, oit și a unor podoabe, ca brățări și coliere, aurul servea numai pentru confecționarea podoabelor, a vaselor, sau a unor arme simbolice.

Argintul apare în regiunile noastre ceva mai târziu, în așa-numita perioadă de tranziție spre epoca bronzului și

Fig. 89. Vas fragmentar de la Sincrăieni.

la începutul acesteia, sub forma unei modeste podoabe, un inel simplu sau spiralic. Acest inel s-a găsit în câteva din așa-zisele morminte cu ocru, la Plenița, și la Giubega, în Oltenia, la Gurbănești și la Ploiești, în Muntenia, la Broșteni în Moldova.

Faptul că argintul se întrebuința mult mai rar decât aurul se explică, desigur, prin aceea că el se găsea mai greu și numai la adâncimi mai mari, în stare nativă.

Greutatea procurării sale a făcut ca la un moment dat acest metal să aibă o valoare mai mare decât aurul. Așa, de exemplu, în Egipt, în epoca regatului vechi, argintul având o valoare mai mare, e menționat înaintea aurului. În timpul regatului mijlociu și al celui nou, raportul dintre cele două metale se schimbă.

El e cunoscut de sumerieni, apare în perioada premileniană în insulele egeene și în a doua așezare de la Troia. Pe continentul european se confecționau obiecte de argint în Italia, la începutul epocii metalelor, în Spania, în cea mai veche perioadă a epocii bronzului, în Uniunea Sovietică etc. La nord de Alpi, obiectele de argint sunt rare, atât în epoca bronzului, cât și în prima epocă a fierului. Am arătat mai sus că pe teritoriul țării noastre argintul își face prima sa apariție în așa-numitul complex al mormintelor cu ocru, numite astfel deoarece cadavrele pe care le adăposteau erau presărate cu ocru roșu, pentru a produce, probabil, prin culoarea aceasta vie, iluzia continuării vieții. Se știe astăzi că acest rit de înmormintare nu este caracteristic pentru o anumită cultură, ci a fost practicat de diferite triburi de păstori veniți din stepele nord-pon-tice.

O dată cu dispariția mormintelor cu ocru, dispar și acele modeste inele de argint pe care le-am menționat și timp de câteva sute de ani — cel puțin după cunoștințele noastre de azi — nu vor mai exista obiecte de argint pe teritoriul țării noastre. Ele apar din nou în două frumoase tezaure de aur, datînd din jurul anului 1500 î.e.n., unul de la Șmig, în Transilvania, celălalt de la Perșinari, aproape de Tîrgoviște. Se pare însă că cele câteva mărgele de argint pe care le-ar conține tezaurul de falere de aur de la Șmig

trebuie privite cu grijă, ele putînd fi confecționate din electron. În schimb, splendidul tezaur de la Perșinari, unul din cele mai frumoase din Europa, conținea pe lângă o spadă și 11 pumnale de aur, 4 toporașe făcute din argint. Din nenorocire, cetățeanul inconștient care a descoperit prima parte a tezaurului a distrus vârful și minerul spadei și a tărimțat toporașele de argint, descompletînd astfel un tezaur unic în lume.

Se pare că între confecționarea acestor obiecte și următoarele descoperiri a trecut din nou o perioadă mai lungă, de peste o mie de ani. Reaparitia argintului se va face abia în secolul IV î.e.n., dar atunci într-o formă superioară, în frumoasele produse ale artei traco-getice. Spre sfîrșitul erei celei vechi noul metal va cuceri piața — dacă putem întrebuința acest cuvînt — luînd aproape în întregime locul aurului.

S-a pus problema provenienței argintului cuprins în tezaurele dacice, în cazul în care admitem că piesele pe care le conțin acestea au fost făcute pe teritoriul Daciei. Am văzut că procurarea argintului punea probleme greu de rezolvat. Unii cercetători au emis părerea că el provenea din topirea monedelor de argint care circulau în acea vreme în regiunile noastre.

Această ipoteză a fost cel puțin parțial confirmată printr-o descoperire publicată de C. Preda. În anul 1953, spune acest cercetător, s-a găsit la Stăncuța, pe malul stîng al Dunării, la cca 40 km sud de Brăila, un vas de argint, care a fost, din nenorocire, distrus, dar care conținea un număr de 87 monede de argint, dintre care 34 erau denari romani din timpul republicii, iar 53 tetradrahme thasiene. În ce privește primele, ele se eșalonează între anii 150–50 înaintea erei noastre. Ceea ce este însă deosebit de important, este faptul că tezaurul mai conținea două bare de argint, în greutate de 312 grame, a căror analiză chimică a dovedit că provin din același argint ca și argintul monedelor din tezaur⁴³.

⁴³ C. Preda, *Contribuții la problema provenienței argintului din tezaurele geto-dace, în lumina descoperirii monetare de la Stăncuța*, „Studii și cercetări de istorie veche”, VIII, 1957, p. 113 și urm.

Fig. 90, 91. Vase ornamentate, cu torți și picior de la Sincrăieni.

Fără îndoială că în urma acestei descoperiri proveniența unei părți a argintului folosit de daci la confecționarea tezaurilor pe care le studiem își găsește explicația.

Nu vom insista prea mult asupra tehnicii prelucrării sale, deoarece aceasta ar depăși, pe de o parte competența noastră, pe de alta caracterul acestei lucrări. Dacii, deși excelenți argintari, nu întrebuițau metode prea complicate în confecționarea produselor lor toreutice. Argintul se lucrează relativ ușor, el nefiind de o duritate mare și avind un punct de topire nu prea înalt, de 916°C , deci mai scăzut ca al aurului (1069°C). Aceasta nu înseamnă însă că exercitarea meșteșugului de argintar nu ar fi cerut o temeinică specializare.

Nu avem un studiu despre tehnica prelucrării argintului la daci, totuși în unele din lucrările citate se fac aluzii și la acest aspect al problemei. Mai multe precizări în această privință se găsesc în lucrarea lui N. Fettich, excelent cunoscător al tehnicii toreuticii, avind el însuși un brevet de bijutier.

Vorbind, de exemplu, despre felul în care se făceau falerele menționate și referindu-se la falera cu călăreț de la Surcea, savantul maghiar spune că aceasta a fost confecționată aplicându-se prin ciocănire placa de argint pe

un model bombat. Ulterior s-a făcut cizelarea piesei, a cărei margine este întărită prin ciocănire.

Referindu-se la cele 4 baze de cupe de la Surcea, tot Fettich spune că ele au fost făcute pe un model din bronz, apoi umplute cu smolă și lipite pe un suport de smolă pentru a putea fi cizelate. Cercurile mici de pe marginile lor au fost bătute pe un suport dur (de fier) după cum arată urmele de pe avers. Un loc cu totul aparte în toreutica epocii îl ocupă cele 6 mici nicovale de fier din aceeași descoperire (fig. 109). Ele au înălțimea de: 9,8; 7,7; 7,1; 7,8; 6,9 și 4,9 cm. Capătul lor mai subțire era introdus într-un butuc sau o masă de lemn. Unele produse turnate (semifabricate) erau finisate prin ciocănire pe aceste suporturi.

Marile armile de argint cu protome de animal au, după cum am văzut, capetele ornamentate cu o serie de palmete. Acestea erau ștanțate cu o șanță, probabil de fier sau de bronz, mai dură decât argintul, prin 10 pînă la 20 bătăi. Marginile bucății decorate cu palmete erau ridicate prin ciocănire. Motivele ornamentale erau finisate prin gravare, prin care se executau și unele ornamente mai simple constind din puncte, linii etc.

Multe din obiecte, mai ales vasele, poartă urma prelucrării lor prin ciocănire, dar la altele, și îndeosebi la cele

făcute din bare, găsim combinate cele două tehnici ancestrale ale prelucrării metalelor: turnarea și ciocănirea. La acestea se adaugă un al treilea procedeu, acela al auririi. Am văzut că unele din piesele cuprinse în tezaurul dacic, ca marile brățări spiralice, falerele, unele fibule sau vase ca acelea de la Sîncrăieni, erau integral sau parțial aurite. Aurirea se făcea la cald, cu ajutorul mercurului, care făcea ca aurul să adere la piesa de argint.

Un bun exemplu al diferitelor procedee de prelucrare îl constituie armilele spiralice: bara de argint era confecționată prin turnare, lăsându-i-se capetele mai groase pentru a fi apoi aplatizate prin ciocănire; în aceste extremități se imprimau motive de palmier și erau apoi aurite.

Este interesant de menționat, referitor la tehnica prelucrării metalului, bronz și probabil aur și argint, că în 1961 s-au dezvelit la Pecica, în județul Arad⁴⁴, resturile unui atelier în care s-au găsit 3 tipare de lut ars, dintre care unul lung de 34 cm, pentru turnat bare. De asemenea s-au găsit 3 creuzete mici conice, 2 nicovale mici din fier, de 14 și 15 cm înălțime, 8 dălțițe de bronz, precum și 2 menghini mici de bronz.

Această descoperire este deosebit de importantă pentru înțelegerea felului în care se lucrau obiectele, desigur, în cea mai mare parte podoabe de metal.

DATArea TEZAURELOR

Unul dintre aspectele cele mai importante ale problemei, care a fost atins de mai multe ori în cursul expunerii noastre, este acela al datării tezaurului. Din fericire, mai multe din acestea cuprind un important element de datare a complexelor arheologice și anume moneda. Se va putea observa că moneda nu ne poate indica decât termenul după care (*terminus postquem*), nu termenul la care a fost îngropat un tezaur sau, în general, a ajuns în pământ un complex arheologic. Acest lucru este foarte adevărat și se întâmplă adeseori ca moneda să nu servească la o datare mai precisă. Astfel, chiar autorul acestor rânduri a găsit o monedă din vremea lui Hadrian într-un mormânt gepid din secolul al VI-lea.

Totuși, când în mai multe complexe de aceeași natură găsim monede din aceeași perioadă, lucrul nu mai este o simplă întâmplare și moneda își capătă rolul său de element de datare. Evident, chiar și în aceste cazuri nu indică decât termenul după care un anumit complex a rămas în formă în care el a fost descoperit.

Este de asemenea ușor de înțeles că un tezaur de obiecte de preț nu va cuprinde întotdeauna piese care să dateze toate din aceeași vreme, ci între ele vor putea să existe diferențe cronologice apreciabile, rezultate din acumularea acestor piese în decurs de mai multe generații.

Dar să vedem ce fel de monede apar în tezaurul de podoabe dacice. Am văzut că aceste tezaururi nu conțin monede de tip dacic. Acest lucru este și el un indiciu cronologic care ne arată că podoabele sînt mai noi decât monedele dacice. În schimb găsim în numeroase tezaururi următoarele categorii de monede:

- monede romane republicane
- monede din Dyrrhachium (Durrës) în Albania
- monede din Apollonia (Avlona, tot în Albania)
- monede din insula Thasos (originale și imitații)
- monede romane imperiale.

Într-o lucrare recentă, C. Preda⁴⁵ a arătat care a fost circulația acestor monede pe teritoriul țării noastre. Denarii romani se găsesc în toate așezările geto-dace și anume în straturile de cultură care datează din secolul I î.e.n. Se poate aprecia că pe teritoriul de azi al României s-au făcut peste 2000 de descoperiri de astfel de monede, însumând în total circa 18000 de piese.

Dyrrhachium și Apollonia, orașe grecești de pe coasta de est a Mării Adriatice emit monede identice, ce se deosebesc doar prin numele orașului și al magistraților mone-

tari, începînd cu anul 229 î.e.n. Aceste monede au circulat intens și pe teritoriul țării noastre, de unde se cunosc circa 70 de descoperiri. Pătrunderea lor în Dacia este dovada unor relații comerciale pe care triburile geto-dace le-au avut cu vecinii lor din vest în cursul secolului II î.e.n. În jurul anilor 100 î.e.n. ele încetează să mai pătrundă în Dacia, locul lor fiind luat tot mai mult de moneda romană.

Insula Thasos, situată la sud de vechea Tracie, a emis numeroase serii monetare începînd încă din secolul VI î.e.n. Monedele thasiene care au circulat însă în Dacia au început să fie emise în anul 148 î.e.n. S-au găsit numeroase monede thasiene, aproape exclusiv în Muntenia și Transilvania, de unde se cunosc circa 70 de descoperiri. Perioada în care au circulat în Dacia, cuprinde a doua jumătate a secolului II și aproape întregul secol I î.e.n. Uneori, aceste monede au fost imitate de triburile trace din sudul Dunării, sau poate chiar de geto-daci.

Ceea ce e important de reținut pentru problema pe care o studiem este faptul că toate aceste monede, cu excepția celor romane imperiale, au circulat în Dacia, fie în secolul II, fie în secolul I î.e.n. Vom vedea însă mai jos că elementul de datare cel mai prețios îl oferă moneda romană republicană care poate fi datată cu mare precizie.

Nu vom insista asupra monedelor romane imperiale, deoarece acestea se găsesc într-un singur tezaur de podoabe dacice, cel de la Poiana-Gorj. Pe baza acestor monede tezaurul poate fi datat la sfîrșitul secolului I î.e.n., fiind astfel cel mai nou dintre tezaurul dacic de argint.

Dar să arătăm cum se datează cîteva din tezaurul care conțin unele din categoriile de monede menționate.

Tezaurul de la Cărbăl conținea 491 de monede diferite, dintre care au putut fi identificate 181 de monede romane republicane. Acestea se eșalonează pe perioada de timp cuprinsă între anii 267 și 44 î.e.n. Așadar, ultima monedă datînd din anul 43, este sigur că tezaurul a fost ascuns în pământ după această dată.

Tezaurul de la Remetea cuprindea, de asemenea, 169 de monede republicane, care se datează între anii 144 și 16 î.e.n. În afară de acestea, tezaurul mai conținea 17 (sau 7) tetradrahme din Thasos, probabil imitații. Se pare că acest tezaur este cel mai indicat pentru a servi la elucidarea problemelor de cronologie, deoarece, după cum afirmă Fettich, el face parte dintre puținele tezaururi din care nu s-a pierdut nici o piesă.

Tezaurul de la Gherla cuprindea cîteva monede republicane ce se datează între 124–95 î.e.n.; la Someșul Cald s-au găsit 120 piese împreună cu 318 monede din Dyrrhachium; la Senereuș, 10 piese, cea mai recentă datînd din vremea lui Cesar.

Fără a indica decât tezaurul care cuprind monede precis identificate, menționăm încă tezaurul de la Șeica Mică, publicat de O. Floca, în care s-au găsit 348 monede republicane ce se eșalonează între anii 217 și 28 î.e.n., precum și tezaurul de la Peteni, publicat de Z. Székely, care conținea 29 monede republicane, datate între anii 172–68 î.e.n. În tezaurul de la Rociu figurează 11 denari republicani, care se datează între anii 150–81 î.e.n.

În afară de aceste tezaururi, care toate conțineau monede republicane romane cităm tezaurul de la Guravăii care se pare că conținea numai monede din Apollonia și tezaurul de la Herăstrău în care s-au găsit 59 de imitații thasiene.

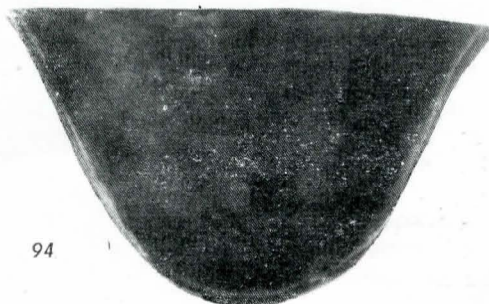
În sfîrșit, amintim încă o dată cel mai recent tezaur dacic, acela de la Poiana-Gorj, în care monedele pe care le cuprinde se eșalonează între anii 124 î.e.n.–81 e.n.

Vedem dar că toate tezaurul pe care le-am menționat cuprind monede, și ne referim în primul rînd la cele romane, mai precis databile, ce sînt cuprinse într-un interval de timp mai lung, unele începînd din sec. II î.e.n. sau, cum e cazul la Cărbăl și Șeica Mică, chiar din secolul III. Avem deci de a face, fără îndoială, cu o tezaurizare de monede și obiecte de argint, care se întinde pe o perioadă mai lungă. Important pentru datarea tezaurul noastre este faptul că toate seriile de monede pe care le conțin coboară pînă în secolul I î.e.n. și, după cum am văzut, unele pînă în a doua jumătate sau chiar spre sfîrșitul acestui secol.

Moneda cea mai nouă dintr-un tezaur ne indică deci termenul după care acesta a fost îngropat, datînd astfel cu oarecare aproximație și celelalte obiecte care formează

⁴⁴ I. H. Crișan, *Contribuții la problema lucrării podoabelor dacice*, „Acta Musei Napocensis”, VI, Cluj, 1969, p. 93–106.

⁴⁵ C. Preda, *Moneda antică în România*, București, Ed. Meridiane, 1969.

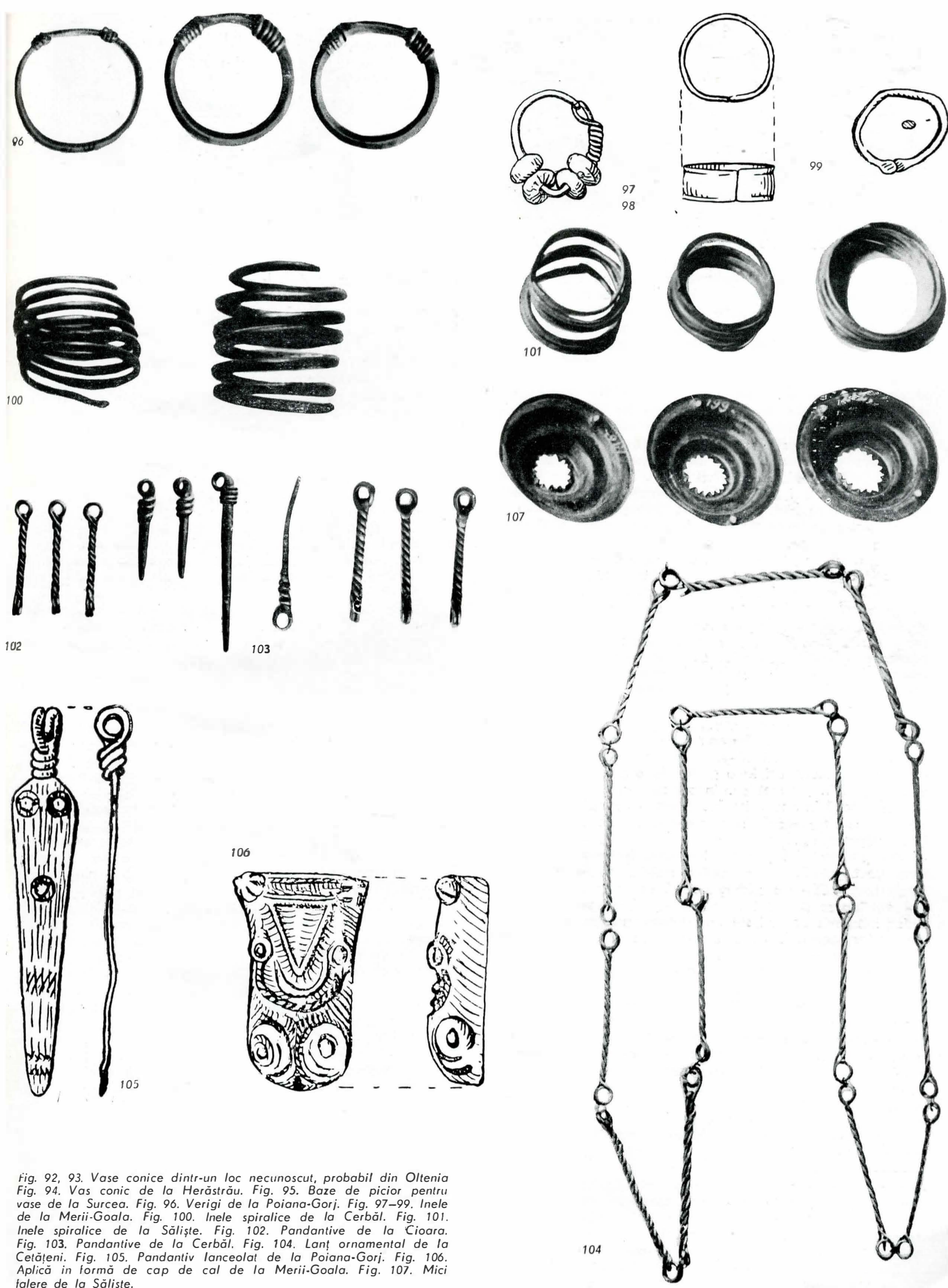
tezaurul. În ce privește celelalte tezaure, care nu conțin monede, acestea se datează indirect prin faptul că aproape toate conțin aceleași tipuri ca și tezaurele cu monede. S-a ajuns astfel să poată fi dateate tipuri apărute izolat, dar cunoscute din complexe cărora nu le lipsea un element de datare.

Dar, în afară de monede, tezaurele dacice mai cuprind un element de datare, care fără a fi atât de precis ca acestea, contribuie totuși la încadrarea cronologică a diferitelor descoperiri. Acest element este fibula. Am văzut că fibulele dacice pot fi împărțite în mai multe tipuri. Tipologic, ele pot fi, de asemenea dateate în intervale de timp deosebite. Astfel, fibulele cu picior întors și cu nodozități sînt mai vechi decît fibula cu arcu simplu, ca aceea de la Bistrița de pildă. Nu putem ști însă dacă ele au apărut succesiv sau dacă au fost confecționate în același timp. În unele tezaure ele apar împreună, ca de exemplu la

Cehețel. În orice caz, este important pentru noi, faptul că din punct de vedere al evoluției lor tipologice, fibulele de tip Bistrița nu pot fi dateate înainte de secolul I î.e.n.

CONSIDERAȚII GENERALE

Lucrarea de față a fost întocmită conform criteriilor în general acceptate pentru tratarea unui subiect de această natură. Astfel, s-a avut în vedere istoricul problemei, descrierea, modul de confecționare al obiectelor prezentate, încadrarea lor cronologică și în parte atribuirea lor etnică. Deși, în linii mari, au fost atinse toate aspectele acestei probleme, au rămas, totuși, unele asupra cărora se mai poate reveni. Așa de pildă, nu am insistat suficient asupra problemelor pe care le ridică sistemul de ornamentare al pieselor studiate. Credem deci că nu ar fi lipsit de interes să facem cîteva considerații asupra acestui aspect al artei dacice. Acest lucru ni se pare cu atât mai

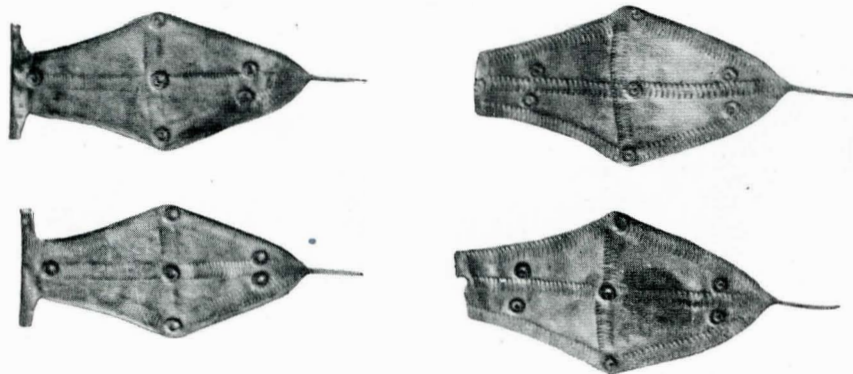

Fig. 108. Agrade de centură de la Poiana-Gorj.

important, cu cât, cu excepția tezaurelor pe care le-am studiat, monumentele de artă dacice sînt destul de rare. Astfel, se înțelege de la sine că arta dacică a argintului contribuie într-o bună măsură la înțelegerea a ceea ce s-ar putea numi gândirea artistică a geto-dacilor.

Hadrian Daicoviciu, în lucrarea sa de sinteză asupra istoriei dacilor, deplînge lipsa de informații asupra a numeroase aspecte ale artei acestui popor. Nu cunoaștem, spune el, mitologia dacilor, legendele lor istorice, literatura, muzica, în general ceea ce ne-a rămas pentru înțelegerea artei dacice fiind foarte puțin. Acest puțin nu este „îndeajuns pentru a zugrăvi un tablou complet al artei dacice, dar din fericire suficient pentru a ne da seama de cîteva caracteristici ale ei”. El se concretizează „în cîteva figuri dăltuite în piatră, turnate în bronz, bătute în fier și argint, scrijelite în os, incizate în pasta moale a vaselor încă nearse sau pictate pe suprafața lor netedă”⁴⁶.

În general, se poate spune, așa după cum au remarcat toți aceia care s-au ocupat cu studiul acestei probleme, că arta dacică manifestă o deosebită preferință pentru desenul geometric. Evident, nu lipsesc nici motivele antropomorfe sau zoomorfe, dar acestea sînt relativ rare. În ce privește motivele vegetale, ele se datoresc probabil, într-o oarecare măsură și faptului că unele din acestea, și ne referim de exemplu la frunzele de acant, de lotus sau de iederă, au ceva geometric în conturul lor unghiular sau în vîrfurile lor ascuțite.

De altfel dacii nu sînt singurii care arată această preferință pentru o motivistică geometrică. Celții, cu care ei au conviețuit timp de cîteva generații, recurg, de asemenea, de cele mai multe ori la o gamă de ornamente mai mult sau mai puțin geometrice. În schimb, grecii sau romanii întrebunțează în aceeași măsură ornamentația geometrică, vegetală sau figurativă, în care elementul antropomorf este bogat reprezentat.

Am amintit că la un moment dat, în secolul IV î.e.n., arta traco-getică, sub influența stilului animalier greco-iranian, produce opere care poartă caracteristicile acestui stil atît în ce privește structura cît și ornamentația lor. Dacă influența acestui stil mai supraviețuiește în perioada tezaurelor noastre în unele elemente pe care le-am arătat, alte influențe acționează acum asupra artei dacice. Astfel, și ne referim în primul rînd la toreutică, vasele dacice de argint reproduc, după cum am văzut mai sus, nu numai forma dar și ornamentația, în mare parte vegetală, a cupelor deliene.

Desigur, acestea cunosc, pe așa numitele cupe din ciclul „homerice”, un larg registru de reprezentări figurative, în mare parte antropomorfe, dar vasele dacice nu au suferit influența acestei serii așa încît nici unul din vasele de argint care pot fi atribuite dacilor nu poartă o ornamentație figurativă antropomorfă.

Totuși, reprezentări antropomorfe apar în cîteva cazuri pe imitații geto-dace ale cupelor deliene de pămînt ars, găsite în cetățile de la Zimnicea și de la Popești. Se cunosc, de asemenea, cîteva fragmente din astfel de cupe, ornamentate cu motive zoomorfe. Unele, găsite la Popești, au reprezentări de diferite animale și păsări, iar un alt fragment, descoperit în 1962 la Căscioarele, de cai sau tapi (?).

⁴⁶ H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 194 urm.

Fig. 109. Nicovale de la Surcea.

Faptul că pe vremea lui Pârvan reprezentările antropo și zoomorfe erau mult mai puține, îl face pe acesta să vorbească despre o adevărată „incapacitate” a dacilor de a reprezenta figuri antropomorfe. „Nu cunoaștem la geto-daci, spune Pârvan, nici o reprezentare antropomorfă a divinității. Iar în ceea ce privește elementele zoomorfe, de exemplu capetele de animale ale brățărilor și colierelor de argint, acestea reprezintă o influență a naturalismului oriental, geometrizat și el într-o bună măsură”⁴⁷.

Desigur, executarea motivelor antropo și zoomorfe este mai dificilă decît aceea a motivelor geometrice. Totuși, ele apar în arta primitivă încă din cele mai vechi timpuri, fiind în strînsă corelație cu diferite practici ale magiei sau cu credința religioasă. Numărul redus al reprezentărilor de această natură, pe care le găsim în toreutica sau în ceramica dacică, a fost îmbogățit în mod sensibil prin descoperirea ceramicii pictate dacice în cetățile din Munții Orăștiei. Această ceramică, care datează din secolul I al erei noastre, reprezintă diferite animale reale sau imaginare.

Vedem deci că numărul redus al elementelor antropo și zoomorfe în arta dacică se datorează în primul rînd influențelor sub care s-a dezvoltat această artă și nu unei incapacități de a le reproduce sau unei repulsii față de aceste motive.

Dar să vedem sub ce formă apar aceste elemente în toreutica geto-dacă. Să începem cu cele antropomorfe. După cum am arătat, tezaurul dela Săliște (fost Cioara, jud. Alba), descoperit în 1821, conținea pe lîngă fibule, brățări, coliere, pandantive, un lanț ornamental și o placă de argint fragmentară, deosebit de importantă pentru faptul că reprezintă două figuri umane lucrate în relief.

Descriind această placă, Pârvan spunea următoarele: „Starea de conservare a plăcii nu ne permite a preciza toate detaliile figurilor omenști reprezentate; distingem însă că cei doi bărbați poartă brăcae și o tunică strîns lipită pe trup, cu mînci lungi și strîmte; au o cingătoare îngustă (cu aplice metalice?; ori chiar în întregime din chiotori de metal?), au pectorale rotunde pe sîni, o căciulă ascuțită pe cap și torques la git. Tipul reprezentat nu e pur etnografic, ci o combinație de elemente artistice tradiționale și de un caracter mai degrabă străin decît dacic. Totuși, lucrarea e, după toate semnele, dacică. În adevăr, la vremea ei nimeni prin prejur nu mai lucra astfel; meșterul care a făcut-o, argintar care va fi lucrat și vestitele brățări dacice cu capete de șerpi, specifice în Europa vîrstei a II-a a fierului, lucra după vechile modele, devenite acum exclusiv getice”⁴⁸.

C. Daicoviciu consideră și el placa de la Cioara, resp. Săliște, un produs dacic și o înglobează în seria lucrărilor din care mai avem printre altele, bustul divinității feminine (Bendis) de la Piatra Roșie⁴⁹. În ultimul timp, tezaurul a fost publicat din nou, de Liviu Mărghiton, pe baza unor excelente fotografii obținute de la Muzeul de artă din Viena, unde este păstrat. Tinărul arheolog de la Deva este mai categoric în atribuirea plăcii de argint artei dacice și vede în figurile de pe această placă reprezentarea unor daci, caracterizați ca atare, prin unele detalii ale

⁴⁷ V. Pârvan, *Getica*, p. 719.

⁴⁸ Ibidem, p. 533-534.

⁴⁹ C. Daicoviciu, *Istoria României*, I, p. 326.

portului. În primul rând, el găsește o asemănare între încălțăminte personajelor reprezentate și „opincile” purtate de dacii de pe metopele de la Adamclisi. Afară de aceasta, el găsește o asemănare și între felul în care e redat părul celor două figuri de pe placă și coafura dacilor de pe aceleași monumente. La acestea se adaugă și palmele cu care e decorată placa de argint, foarte asemănătoare cu ornamentele de pe un vas de la Sincraieni, ca și cerculețele imprimate care se găsesc și pe alte obiecte dacice de argint.

Fără îndoială că se poate găsi o oarecare asemănare între elementele indicate de Mărghitan; mai evidentă ni se pare aceasta în coafură, pe care Pârvan o consideră căciulă – și în felul în care e indicată centura atît pe placa de argint cît și pe metopele care reprezintă prizonieri, de la Adamclisi.

Desigur, e greu să afirmăm categoric că cele două personaje care figurează pe placa de la Săliște reprezintă într-adevăr daci. Totuși maniera în care e lucrată această piesă, ca și detaliile amintite o înglobează în seria produselor de toreutică dacică. La aceasta se adaugă și faptul că toate celelalte piese cuprinse în tezaurul de la Săliște se găsesc în mod obișnuit în componența tezaurilor de argint dacice.

În afară de placa de la Cioara, figura umană mai apare în toreutica dacică pe falera de la Surcea și pe fibulele-mască sau fibulele-faleră. Am încercat să asemuim călărețul de la Surcea cu cel de pe o faleră de la Galice, în Bulgaria, și să sugerăm o eventuală legătură pe care aceștia, și în general scena de pe falera de la Surcea, ar putea-o avea cu monumentele de mai târziu ale așa-numiților cavaleri danubieni sau ale cavalerului trac. S-ar putea presupune o legătură și cu reprezentarea călărețului de pe unele tipuri de monede atribuite dacilor.

În ce privește figura antropomorfă pe care ne-o prezintă fibula-mască din Transilvania, cele de la Coadă Malului și Bălănești, precum și fibulele-falere de la Herăstrău, am considerat că ele reprezintă același personaj, masculin după unii, feminin, după alții, iar după părerea noastră, o divinitate din panteonul greco-roman, localizată și ea după posibilitățile de execuție ale unor meșteri locali.

După cite știm, piesele citate sînt singurele reprezentări umane care apar în arta argintului geto-dac din secolul I î.e.n. și secolul I al erei noastre.

Reprezentările zoomorfe sînt fără îndoială mai frecvente și s-ar putea afirma, chiar cu riscul de a ne contrazice, că ele imprimă o notă caracteristică acestei arte, îndeosebi în ce privește brățărilor. Printre reprezentările zoomorfe se pot cita calul, ciinele și pasărea de pe una din falerele de la Surcea și grifonul de pe cealaltă faleră din același tezaur. Prima reprezintă cele trei animale în întregime, în timp ce grifonul nu e prezentat întreg. Menționăm tot aici aplica în formă de cap de cal de la Merii-Goala.

În afară de piesele citate, elementul zoomorf apare numai ca protomă, care împodobește extremitățile unor brățări sau torques-uri, precum și ale lanțului-șarpe de la Merii-Goala. În toate cazurile, capul de animal este foarte stilizat, încît numai cu greu putem presupune ce fel de animal vrea să reprezinte. S-ar părea că la unele coliere aceste protome reprezintă capete de rață sau de altă pasăre, în timp ce extremitățile marilor armile sînt considerate ca reprezentînd un cap de șarpe.

Unele brățări masive, în felul celei de la Slimnic sau Sincraieni, reprezintă capul de animal fie prin modelare, fie prin ornamentare. În ambele cazuri e greu să se precizeze despre ce fel de animal e vorba. Avem deci de-a face cu o pronunțată stilizare cunoscută în arta antică a metalului atît înainte cît și după tezaurile noastre de argint.

Motivele vegetale apar sub forma frunzelor, așa-numite palmete, care împodobesc și ele capetele marilor armile, precum și sub forma frunzelor de acant, de lotus, sau de iederă de pe vasele de la Sincraieni, bazele de cupe de la Surcea, placa de la Cioara sau fibulele-mască de la Coadă Malului. Cu excepția frunzelor de iederă, celelalte, adică acantul și lotusul, nu pot fi decît elemente de import, deoarece ele nu se găsesc în regiunile noastre. De altfel, am văzut că ele apar sub influența cupelor deliene.

În ce privește elementele geometrice, acestea se prezintă sub formă de puncte, linii, cercuri, spirale etc. În general nu sînt atît de numeroase decît dacă admitem o notă geometrizantă și în redarea unor motive zoomorfe sau vegetale.

Trecem la o altă problemă importantă, așa-numita apartenență etnică a tezaurilor. Vorbind despre aceasta s-ar părea, desigur, cel puțin la prima vedere, că facem un lucru inutil, întrucît în tot cursul expunerii noastre am atribuit aceste tezaure dacilor. Totuși, chiar din expunerea noastră, s-a văzut că au existat și mai există încă păreri după care tezaurile noastre ar putea fi atribuite și altor populații sau, în cazul cel mai bun, chiar dacă se atribuie dacilor în calitate de posesori, ele sînt considerate ca produse de import, confecționate pentru uzul dacilor dar în afară de regiunile locuite de aceștia.

Căci, într-adevăr, problema are două aspecte, care pot fi formulate sub forma unor întrebări în felul următor:

1. obiectele pe care le conțin tezaurile de argint au fost folosite de daci?

2. aceste obiecte au fost confecționate în Dacia?

Răspunsul, la prima întrebare, pare a fi destul de simplu. Într-adevăr, fiind descoperite în ținuturi locuite de daci, toate aceste obiecte nu au putut fi folosite decît de aceștia, căci în perioada în care se datează tezaurile (secolul I înainte și secolul I al erei noastre), în Dacia nu locuiau populații străine. Celții fuseseră distruși, sau se contopiseră cu populația locală. (De altfel podoabele lor ne sînt cunoscute și ele pot fi deosebite de cele dacice). Sarmatii nu pătrunseseră încă în Dacia, grecii erau așezați pe litoral și cutreierau ca și romanii, numai în calitate de negustori, niște ținuturi în care se aventurau cu teamă.

În ce privește întrebarea a doua, am admis de la început că originea obiectelor de argint nu este dacică, dacii reușind totuși să modifice, am spus să „dacizeze” tipuri de vase sau de podoabe pe care le-au datorat unor influențe străine.

Am văzut că fibula cu noduri, tipic dacică, are la bază un tip de fibulă celtică, iar cataramele de centură, în felul celor de la Poiana-Gorj, ar putea fi de influență iliră. În lanțurile de argint și în brățărilor spiralice am găsit o influență scitică sau elenistică, iar în falerele și în vasele de argint, elenistică și romană.

Dar întrebarea noastră a doua se referea și la locul unde au fost confecționate piesele. Reprezintă aceste obiecte produse ieșite din ateliere situate pe teritoriu dacic, sau au fost făcute în centre situate în afară cum ar fi, de exemplu, orașele greco-romane, din apropierea Daciei în care au putut să existe ateliere de argintari, care lucrau în special pentru uzul dacilor?

La această întrebare s-a răspuns în diferite rînduri, prezentîndu-se argumentele principale pe baza cărora se poate admite că obiectele de argint descoperite în Dacia au fost nu numai purtate de daci dar au fost confecționate în atelierele locale și foarte probabil de meșteri daci.

Așa, de pildă, s-a arătat că locuitorii Daciei cunoșteau de două mii de ani meșteșugul prelucrării metalelor, în care ne-au lăsat produse de mare frumusețe. Știm, de asemenea, că în Dacia exista și materia primă, în speță, argintul. Am văzut, de altfel, că descoperirea de la Stăncuța cuprinde două bare de argint provenite din topirea unor monede.

Atît în cetatea dacică de la Costești, cît și în tezaurul de argint de la Surcea s-au descoperit mici nicovale, care fără îndoială, făceau parte din ustensilele unor argintari.

Putem cita, de asemenea, faptul că tezaurul de la Surcea, cel de la Bălănești și altele, s-au găsit într-o așezare dacică și într-un vas de lut dacic.

Nu este o întîmplare nici faptul că cel mai mare număr de tezaure au fost găsite în Transilvania, în ținuturi în care dacii aveau probabil mai multe așezări. Totuși acestui argument nu i se poate acorda decît o valoare relativă, deoarece este știut faptul că raportul între două regiuni privind numărul descoperirilor unui tip arheologic poate să fie înșelător, diferența de frecvență datorîndu-se fie hazardului, fie unor cauze obiective, ca de exemplu o desime mai mare a populației, sau o prelucrare mai intensă a solului.

Absența tezaurilor noastre în Moldova poate fi o simplă întâmplare, dar ea ne permite să presupunem că atelierele argintarilor erau situate în Transilvania și în Muntenia. Faptul că ele lipsesc și în Dobrogea, este încă un argument, evident relativ, că obiectele de argint erau confecționate la nord de Dunăre și că ele nu proveneau din centrele greco-romane de pe litoral.

Desigur, nu toate aceste argumente au o valoare egală sau peremptorie, dar ele pot fi întărite și prin alte considerații. Așa de pildă, s-a observat că două tezaure cu o componență asemănătoare au fost găsite la o distanță mică unul de altul. Acesta e cazul cu tezaurele de la Cioara și de la Cerbăl. Tezaurele de la Sincraieni și cel de la Surcea, de asemenea înrudite prin bazele cupelor pe care le conțin, provin și ele din ținuturi învecinate.

Mai putem cita, pe lângă toate acestea, asemănarea între formele și ornamentele vaselor de argint și cele ale vaselor de lut, descoperite în unele așezări geto-dace.

Chiar componența tezaurilor, care denotă o preferință a acelorași tipuri pe teritoriul pe care ele sînt răspindite, vine în favoarea tezei pe care vrem să o demonstrăm. De altfel, lucru pe care îl considerăm deosebit de important, răspindirea lor, într-o asociere de tipuri caracteristică, coincide cu teritoriul locuit de daci sau influențat de cultura lor materială.

Dar unul dintre argumentele pe care îl considerăm dintre cele mai importante constă în adaptarea unor tipuri de origine străină, pe care am menționat-o, la condițiile locale, la ceea ce am numit dacizarea lor. În acest sens, faptul cel mai elocvent îl constituie transformarea falerelor aurite în fibule, în felul celor de la Herăstrău și apoi confecționarea unui tip de fibulă-mască, care nu se găsește decît pe teritoriul dacic și a cărei reprezentare antropomorfă este în toate cazurile asemănătoare.

Desigur, mai sînt și alte argumente care pot fi aduse în favoarea acestei teze. Unul din acestea îl constituie, fără îndoială, și faptul că obiectele de argint au uneori un aspect primitiv, pe care nu ar putea să-l aibă produsele unor ateliere situate eventual în orașele pontice. Acest aspect îl putem observa în primul rînd la fibulele-mască, a căror reprezentare antropomorfă nu este de cea mai bună execuție, dar el poate fi surprins și în executarea ornamentelor de pe câteva vase de la Sincraieni.

Am pomenit nicovalele mici de la Costești și de la Surcea, care constituie o dovadă a prelucrării pe loc a metalelor, în speță a argintului.

La acestea se adaugă și diferitele tipare pentru podoabe de la Piatra Roșie și de la Poiana, pe Siret.

Dar descoperirea cea mai importantă în această privință o constituie resturile atelierului de metalurgie dezgropat în marea așezare dacică de la Pecica.

Vorbînd despre tiparul mare de lut de la Pecica, I. H. Crișan spune cu drept cuvînt următoarele: „Iată deci dovada că turnarea barelor din care se lucrau apoi podoabele se făcea în atelierele din Dacia. Dar nu numai barele se turnau în atelierele din Dacia, ci procesul de fabricație a bijuteriilor era continuat pe loc. Dovada în acest sens ne este furnizată de tiparele pentru turnat inele cum sînt cele de la Pecica și Piatra Roșie, la care se adaugă și câteva obiecte de podoabă, fibule și cercei în formă încă brută, neterminate, descoperite la Poiana. Că în atelierul de la Pecica se lucrau bijuterii, foarte probabil, în primul rînd de argint, ne stau mărturie ustensilele mărunt descoperite. Dăltițele de la Pecica nu puteau fi folosite decît la ornamentarea podoabelor”⁵⁰.

În volumul său despre arta traco-getică, D. Berciu consacră un capitol artei argintului geto-dac. Capitolul este intitulat „Moștenirea artei traco-gete”. El conține considerații care vin și ele să întărească opiniile noastre asupra originii și apartenenței etnice a tezaurilor de argint dacice.

„Din conținutul tezaurilor, scrie autorul, se pot sesiza diverse influențe care s-au exercitat asupra culturii dacilor. Astfel, s-a arătat în repetate rînduri că lumea elenistică a înriurit profund arta argintului la geto-daci. Tezaurul de la Sincraieni este unul din dovezile cele mai con-

cludente. Se adaugă influențele celtice, romane, ilirice și moșteniri răzlețe. Pe fondul viguros autohton, s-au topit toate aceste înriuriri și geto-dacii au ajuns să creeze manifestări de artă superioară și originală”⁵¹.

D. Berciu crede că arta argintului geto-dac continuă în mod organic arta traco-getică. Este neîndoios că, deși pentru moment nu putem stabili o continuitate neînteruptă între cele două grupe, aceasta va fi existat în sensul preluării unor elemente, mai mult ornamentale, de lungă viață.

În ce privește grupa tezaurilor geto-dace se pare că, într-adevăr, putem fi de acord cu părerea că obiectele pe care acestea le conțin au fost confecționate pe teritoriul dacic. Este greu să presupunem că unele produse ale acestei arte ar proveni din ateliere situate în afara acestui teritoriu. Teoria care susține existența unui mare atelier la Olbia, de unde dacii își procurau unele podoabe, iar sarmații falerele aurite, sau a unor argintari celți veniți din Pannonia, care confecționau anumite tipuri din cuprinsul tezaurilor, este greu de admis, dintre toate aceste produse, falerele aurite de la Herăstrău și de la Surcea fac o impresie mai puțin „dacică”. Ele ar putea să derive din prototipuri sarmatice, dar în timp ce grifonul de la Surcea mai are un caracter oriental, falera cu călăreț din același loc și falerele-fibule de la Herăstrău par mai degrabă produse influențate de sudul tracic. Reprezentarea personajului de pe falerele de la Herăstrău pe cele cinci fibule-falere, care sînt fără îndoială dacice, este o dovadă că el putea să aibă o însemnătate eventual religioasă, sau să reprezinte un motiv artistic care circula în lumea traco-dacică.

Tezaurele prezentate, care, după cum am arătat, datează din secolul I î.e.n., cu excepția celui de la Poiana-Gorj, pe care l-am considerat cel mai nou, fiind datat cu monede din vremea lui Domitian, se continuă și după ocupația romană, dar ele nu mai cuprind tipurile caracteristice pentru marea grupă pe care am studiat-o. Astfel, câteva tezaure, ca acela de la Ațel, în Transilvania sau Virtopu în Oltenia, au o componență asemănătoare cu aceea a tezaurilor prezentate, dar fibulele pe care le conțin sînt tipic romane, datînd tezaurele din secolul III. Nu mai găsim în acestea nici fibula dacică cu nodozități, a cărei vreme a trecut de mult, nici armilele mari spiralice, nici colierele pe care le-am văzut în tezaurele din secolul I î.e.n. Artă prelucrării argintului continuă în Dacia devenită romană, dar ea ține pas cu vremea, producînd tipuri moderne de podoabe. Extensiunea ei este mult mai redusă decît în epoca preromană.

Dispariția lui Burebista și tulburările care au urmat se oglindesc în cronologia tezaurilor noastre. Cu excepția tezaurului de la Poiana-Gorj, se pare că celelalte au fost îngropate – așa cum ne arată monedele pe care le conțin – înainte de sfîrșitul secolului I î.e.n.

Aceasta nu înseamnă însă că între tezaurele acestea și între cel de la Poiana-Gorj, adică timp de un secol, toreutica dacică și-a încetat activitatea, sau femeile și bărbații daci au renunțat să mai poarte podoabe de argint. În așezările dacice, ca de ex. la Poiana, pe Siret, se găsesc fibule de argint mici, de tip roman, care pot fi datate în secolul I al erei noastre.

Chiar componența tezaurului de la Poiana-Gorj, care cuprinde torques-uri și brățări, pe care le găsim și în tezaurele din secolul I al erei vechi, este un argument în favoarea acestei teze.

E posibil, de asemenea, ca o parte a tezaurilor care nu au monede să fi fost îngropate mai tîrziu, totuși e puțin probabil ca acestea și chiar și cele care conțin monede să fi fost îngropate, după cum s-a susținut, în preajma și de teama cuceririi romane. În acest caz tezaurele care acumulau și monede ar fi adăugat și monede mai recente în felul tezaurului de la Poiana-Gorj.

În concluzie, sîntem de acord cu ipoteza potrivit căreia tezaurele au fost îngropate, cel puțin în cea mai mare parte, spre sfîrșitul secolului I î.e.n., așa cum s-a arătat de altfel de cei mai mulți cercetători care s-au ocupat cu această problemă.

⁵⁰ I. H. Crișan, op. cit., p. 105–106.

⁵¹ D. Berciu, op. cit., p. 184.